

Licht Verstandelijke Beperking en jeugdrecht: de jeugdrechtsadvocaat

Een handreiking voor de advocatuur over het bijstaan van
jeugdigen en ouders met een LVB

Licht Verstandelijke Beperking en jeugdrecht: de jeugdrechtadvocaat

Een handreiking voor de advocatuur over het bijstaan van
jeugdigen en ouders met een LVB

Colofon

Auteurs: Paula Bouhaj - Vrij en Hendrien Kaal

Met dank aan de geïnterviewde jeugdrechtsadvocaten, kinderrechters, jeugdofficieren van justitie, griffiers, jeugdreclasseringswerkers, jeugdbeschermingswerkers, medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming en deelnemers aan de klankbordgroep van de Vereniging van Nederlandse Jeugdrechtsadvocaten, die allen een inhoudelijke bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling van deze handreiking.

Deze handreiking is tot stand gekomen uit een samenwerking tussen het lectoraat 'Licht Verstandelijke Beperking en jeugdcriminaliteit' van Hogeschool Leiden en de Vereniging van Nederlandse Jeugdrechtsadvocaten. Deze handreiking is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Beeld: Ministerie van Justitie en Veiligheid

© Lectoraat LVB en Jeugdcriminaliteit, Hogeschool Leiden, 2019.

Alle rechten voorbehouden. De handreiking mag alleen in zijn geheel en zonder wijzigingen worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt en mag niet voor winst worden verkocht.

Inhoudsopgave

1. Wat is een licht verstandelijke beperking?	7
2. Hoe herken je jeugdigen en ouders met een LVB?	14
3. Hoe ga je om met jeugdigen en ouders met een LVB?	20
4. Specifieke momenten en moeilijkheden	28
A. Eerste gesprek	28
B. Verhoorbijstand	31
C. Zittingsvoorbereiding	34
D. Bijstand tijdens de zitting	43
E. Nabespreking	48
5. Extra informatie	50

Waarom een handreiking?

De groep mensen met een licht verstandelijke beperking (verder te noemen: LVB) in de samenleving krijgt steeds meer aandacht. De indruk bestaat dat er een groeiende groep mensen is die niet meer meekomt in de steeds complexere maatschappij. Binnen verschillende werkvelden groeit het besef dat deze groep overvraagd wordt en dat het bieden van een passende begeleiding van belang is voor alle betrokkenen.

Onder andere binnen de strafrechtsketen is sprake van een oververtegenwoordiging van mensen met een LVB. Hoewel de exacte prevalentie niet bekend is, zijn er signalen dat mensen met een LVB een verhoogd risico lopen op zowel dader- als slachtofferschap. Dit geldt ook voor jeugdigen met een LVB. Zo lijkt meer dan een derde van de jeugdigen in de justitiële opvang en behandelinstellingen een IQ te hebben onder de 85. Ook onder bijvoorbeeld jeugdigen met een jeugdreclasseringsmaatregel wordt het percentage met een IQ onder de 85 groter geschat dan verwacht mag worden op basis van de normaalverdeling. Doordat een LVB lastig te herkennen is, bestaat het risico op onbegrip, overvraging en het incorrect duiden van gedrag. Dit kan bij jeugdigen met een LVB stress en gedragsproblemen opleveren. Ook kan het recidive en secundaire victimisatie in de hand werken.

Binnen het jeugdrecht is steeds meer oog voor mensen met een LVB. Zowel in de context van het jeugdstrafrecht, alsook in de context van het jeugdbeschermingsrecht is het niet alleen belangrijk dat een LVB tijdig wordt herkend en erkend, maar ook dat de diverse betrokkenen weten hoe vorm te geven aan een passende communicatie en ondersteuning. Gezien de kwetsbaarheid van de doelgroep vraagt deze immers om een specifieke aanpak, zowel wat betreft de formele procesregels als de toepassing van bijvoorbeeld het straffen. Een passende begeleiding kan frustratie en onbegrip bij jongeren en ouders zoveel mogelijk voorkomen en de kans vergroten op waarheidsvinding en een 'eerlijk proces' voor mensen met een LVB.

Deze handreiking gaat over jeugdigen en ouders met een LVB en heeft als doel om jeugdrechtadvocaten specifieke kennis en handvatten te bieden die kunnen helpen bij de totstandkoming van een passende begeleiding, zowel in een strafzaak als in een jeugdbeschermingszaak. Hiervoor wordt eerst ingegaan op wat een LVB is. Daarna wordt meer algemene kennis gegeven over het herkennen en begeleiden van mensen met een LVB. Ten slotte wordt ingegaan op een aantal specifieke momenten in het werk van jeugdrechtadvocaten waar aanpassing aan een mogelijk aanwezige LVB is vereist.

1. Wat is een licht verstandelijke beperking?

We spreken van een licht verstandelijke beperking (LVB) als er sprake is van:

- een IQ tussen de 50 en 85;
- beperkt sociaal aanpassingsgedrag op verschillende levensgebieden;
- een levenslange beperking die is ontstaan voor het 18^e levensjaar.

Definitie en omvang van de problematiek

- Vaak wordt bij een LVB gedacht aan een laag IQ. Het sociaal adaptief vermogen (ook wel: sociaal aanpassingsgedrag) is echter ook een belangrijk aspect. Mensen met een LVB ervaren niet alleen problemen op conceptueel niveau (begrip van taal, cijfers en tijd), maar ook in sociale en praktische vaardigheden (huishouden, OV, werk en zelfverzorging).
- Vaak hebben mensen die moeite hebben op het gebied van taal en redeneren (verbaal IQ), ook moeite met inzicht, planning en uitvoering (performaal IQ). Mensen met een LVB zijn verbaal vaak iets sterker dan performaal, hetgeen gemakkelijk leidt tot overschatting.
- Een LVB is een blijvende beperking. Het is geen ziekte die kan overgaan. Mensen met een LVB kunnen leren omgaan met hun beperking, maar vormen een kwetsbare groep en zullen altijd een zekere mate van ondersteuning nodig hebben. Er wordt soms wel gesproken van 'levenslange en levensbrede' ondersteuning.
- Er is onduidelijkheid over de omvang van de groep mensen met een LVB. Op basis van de normaalverdeling kan worden gezegd dat naar schatting 16% van de mensen in Nederland een IQ heeft beneden de 85 (figuur 1). Dit is gelijk aan circa 2,7 miljoen mensen.
- Niet al deze mensen ervaren ook problemen in het sociaal adaptief functioneren. Sociaal aanpassingsgedrag is lastig te meten, waardoor er slecht zicht is op hoe groot deze groep is. Zo'n 100.000 mensen met een LVB maken gebruik van specialistische zorg; onbekend is hoe groot de groep is die geen gebruik maakt van zorg. Duidelijk is dat dit om een grote groep gaat (zie ook figuur 3).

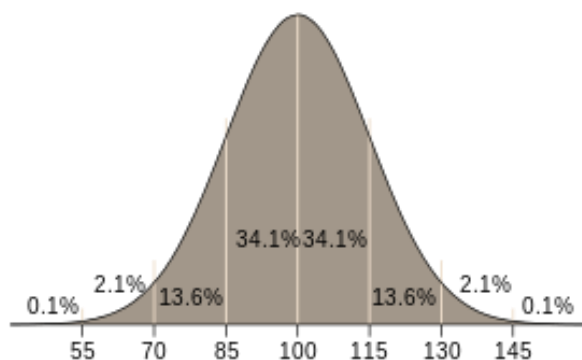
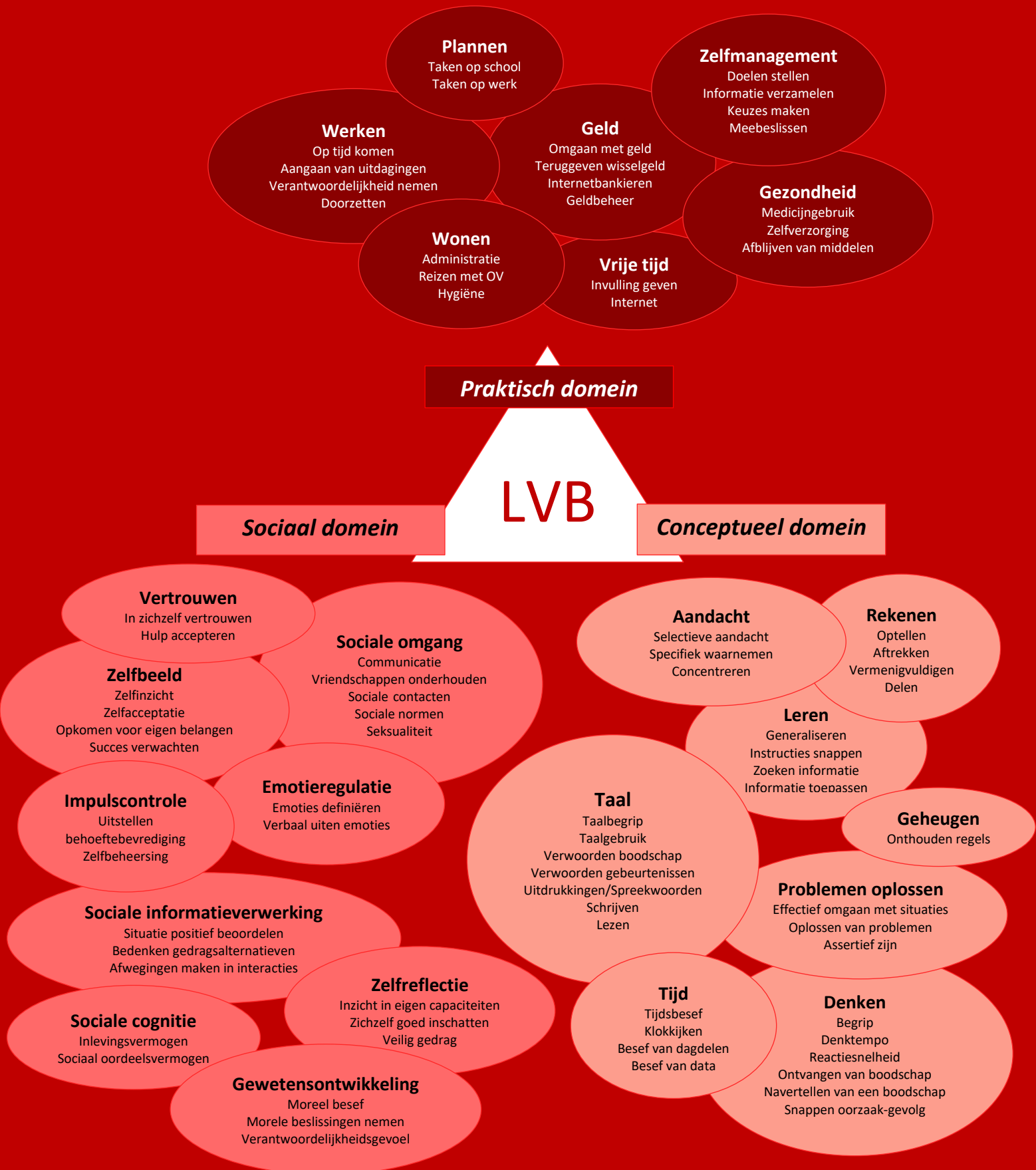

Fig. 1 De verdeling van IQ onder de bevolking.

Waar kunnen jeugdigen en ouders met een LVB moeite mee hebben?

Mensen met een LVB kunnen problemen ervaren op verschillende domeinen. Onderstaande figuur geeft een illustratie van waar iemand met een LVB zoal moeite mee kan hebben. Dit is geen uitputtende opsomming, maar geeft een idee van de breedte van de problematiek. Het is belangrijk om alert te zijn op deze problemen in de bejegening van mensen met een LVB, bijvoorbeeld om overvraging te voorkomen.

Kenmerken van een LVB

- Bij mensen met een LVB loopt de ontwikkelingsleeftijd achter op de kalenderleeftijd. Zij hebben dus net als ieder ander een leven vol ervaringen, maar het cognitieve vermogen van een jongvolwassene is vaak vergelijkbaar met dat van een kind van 6 tot 12 jaar. De sociaal-emotionele ontwikkeling loopt hier vaak nog op achter en kan vergelijkbaar zijn met die van een peuter of kleuter (figuur 2).
- Mensen met een LVB zijn door deze ontwikkelingsachterstand bijvoorbeeld meer op zichzelf gericht, hebben minder controle over hun emoties, denken meer in het hier en nu en hebben meer moeite met het inleven in een ander. Zij hebben minder abstractievermogen, waardoor ze meer geneigd zijn feiten en meningen door elkaar te halen en zich minder bewust zijn van de achterliggende belangen van wat anderen zeggen.
- Ook hebben zij vaker medische problematiek, wat deels te maken heeft met gebrekkige zelfzorg en moeite met bepalen of je wel of niet naar de dokter moet gaan. Ook hebben zij vaker faalangst en een gevoel van wantrouwen, zowel in zichzelf als in hun omgeving. Zij hebben meer moeite met het ontwikkelen van een positief zelfbeeld doordat ze minder aansluiting vinden bij hun omgeving, minder succeservaringen opdoen en langer afhankelijk blijven van anderen.
- Een LVB gaat verder vaak samen met problemen op verschillende gebieden. Verschillende kenmerken van een LVB (neiging tot risicovol gedrag, beïnvloedbaarheid, beperkt inzicht in oorzaak-gevolg) leiden er bijvoorbeeld toe dat mensen met een LVB vaker slachtoffer worden, in aanraking komen met justitie of financiële problemen hebben.

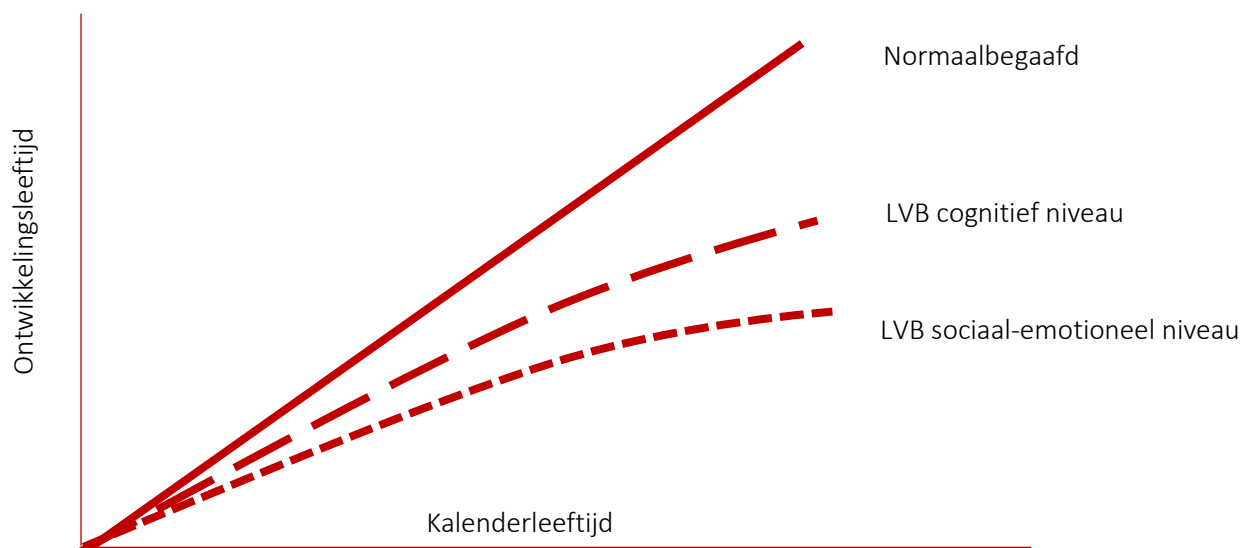

Fig. 2 De ontwikkelingsleeftijd van iemand met een LVB loopt achter op de kalenderleeftijd.

Een LVB is geen....

- Een LVB is geen psychiatrische stoornis. Er zit soms wel overlap in de problemen waar iemand met een LVB en iemand met een psychiatrische stoornis tegenaan loopt. Er zijn ook mensen met een combinatie van een LVB en psychiatrische problematiek, of met een combinatie van een LVB en verslavingsproblematiek. Door deze combinatie kan één van de problematieken onderbelicht blijven (zie hiernaast).
- Een LVB moet niet verward worden met autisme. Hoewel er overlap zit in de problemen waar mensen met een LVB en mensen met autisme tegenaan lopen en een belangrijk deel van de mensen met autisme ook een verstandelijke beperking heeft, zijn LVB en autisme niet hetzelfde. Om op de juiste manier af te stemmen op mensen met (een van) beide beperkingen, is het belangrijk om het onderscheid te maken.
- Een LVB verschilt wezenlijk van leerproblematieken zoals dyslexie. Hoewel mensen met een LVB vaak moeite hebben met lezen en schrijven, lopen zij meestal tegen meer dingen aan. Leer- en leesproblemen hoeven bovendien niet het gevolg te zijn van verminderde intelligentie.

LVB en psychische problemen

- Hoewel een LVB geen psychiatrische stoornis is, vormen mensen met een LVB door een combinatie van LVB-gerelateerde risicofactoren, een gebrekkig aanpassingsvermogen en maatschappelijke problemen waar zij tegenaan lopen een kwetsbare groep voor het ontwikkelen van psychische en psychiatrische problematiek. Zo komen psychiatrische stoornissen bij mensen met een LVB 3 tot 4 keer zo vaak voor als bij mensen zonder een LVB.
- Door de mogelijke overlap tussen de problemen van mensen met een LVB en mensen met een psychiatrische stoornis kan er sprake zijn van 'overlabelling'. Hierbij worden symptomen van een LVB - zoals impulsief gedrag, een lage sociaal-emotionele ontwikkeling en gebrekkige probleem-oplossende vaardigheden - ten onrechte gezien als psychiatrische problematiek. Ook kan juist sprake zijn van 'onderlabelling'. Psychiatrische problematiek wordt dan niet herkend, bijvoorbeeld doordat iemand met een LVB deze problematiek zelf niet erkent of herkent. Het is belangrijk dat het onderscheid gemaakt wordt tussen psychiatrische problematiek en een LVB. Enerzijds omdat een LVB niet iets is dat kan worden behandeld; anderzijds omdat het zaak is dat psychiatrische problematiek wel de juiste behandeling krijgt.

LVB en gezinsproblematiek

- De mate waarin mensen met een LVB problemen ervaren, hangt sterk af van de context waarin zij opgroeien. Veel van hen groeien op in zogenaamde multiprobleemgezinnen waarin problematieken zoals verslaving, schulden, mishandeling en misbruik vaker voorkomen dan in andere gezinnen. Ook hebben ouders binnen deze gezinnen zelf ook vaker een LVB. Zij zijn vaak minder goed in staat aan te sluiten bij het ontwikkelingsniveau van hun kind en missen vaker de juiste opvoedingsvaardigheden of zijn onvoldoende sensitief en responsief naar hun kind. Kinderen worden binnen deze gezinnen daardoor vaker niet voldoende gestimuleerd in hun ontwikkeling, wat de kans vergroot om een LVB te ontwikkelen of in stand te houden. Bovendien geldt voor normaalbegaafde kinderen met ouders met een LVB vaak dat zij zich proberen aan te passen, met alle gevolgen van dien voor hun ontwikkeling.
- Bij mensen met een LVB is vaker sprake van een minder veilige hechting. Zij lopen ook een groter risico om een hechtingsstoornis te ontwikkelen. Ook krijgen kinderen met een LVB vaker te maken met verwaarlozing en mishandeling. Dergelijke opvoed- en opgroei-problemen vergroten de kans op het ontwikkelen van psychiatrische problematiek, crimineel gedrag, verslaving en financiële problematiek op latere leeftijd. Omdat de bestaande problemen op die manier als het ware worden doorgegeven naar de volgende generatie, spreekt men binnen deze gezinnen wel van intergenerationele problematiek.

LVB en crimineel gedrag

- Mensen met een LVB zijn als verdachte oververtegenwoordigd binnen de strafrechtketen. Het is echter lastig om eenduidige cijfers te geven over de exacte omvang van de groep mensen met een LVB.
- Er bestaat geen direct verband tussen LVB en criminaliteit. Wel maken kenmerken van mensen met een LVB dat zij een verhoogd risico lopen om in aanraking te komen met justitie. Voorbeelden van LVB-gerelateerde kenmerken die kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van crimineel gedrag zijn een beperkt inzicht in oorzaak en gevolg en consequenties op de lange termijn, een lagere impulscontrole en minder inlevingsvermogen. Ook zijn mensen met een LVB gevoeliger voor groepsdruk en meer beïnvloedbaar, waardoor zij makkelijker voor iemands karretje te spannen zijn. Andere risicofactoren zijn een gebrek aan dagbesteding, een minder goede vrijetijdsbesteding, een slechte woonomgeving, een lage sociaaleconomische status en een gebrek aan pro-sociale rolmodellen. Daarnaast zijn er vaak minder beschermende factoren, zoals nauwe banden met anderen en geïnternaliseerde normen en waarden.
- De lastige herkenning van een LVB zorgt er bovendien voor dat mensen met een LVB vaker worden overschat door hun omgeving. Zij doen daardoor meer faalervaringen op en hebben vaker een laag zelfbeeld. De frustratie, kwetsbaarheid en soms zelfs psychische stoornissen die daaruit kunnen ontstaan vergroten de kans dat mensen met een LVB in aanraking komen met justitie.

- Ook maatschappelijke ontwikkelingen beïnvloeden mogelijk het verband tussen een LVB en crimineel gedrag. De toenemende individualisering en de steeds complexer wordende samenleving doen een groot beroep op zelfredzaamheid. Ook treft de afnemende tolerantie met betrekking tot onaangepast en overlastgevend gedrag en de toename van de behoefte tot repressie en vergelding misschien wel vooral deze groep.
- Wees je er van bewust dat mensen met een LVB ook vaker slachtoffer zijn van crimineel gedrag dan normaalbegaafde mensen en dat de scheidslijn tussen slachtofferschap en daderschap soms dun is. Kenmerken van mensen met een LVB die hen tot een gewild slachtoffer maken, zoals kwetsbaarheid voor uitbuiting en beïnvloeding, kunnen er ook toe leiden dat zij worden meegezogen in crimineel gedrag. Soms is ook moeilijk te onderscheiden of er sprake is van daderschap of slachtofferschap. De risicofactoren voor slachtofferschap komen deels overeen met risicofactoren voor daderschap. Het komt dan ook niet zelden voor dat een dader in een andere zaak ook slachtoffer is (geweest).
- Bovendien lijkt de pakkans groter in het geval van daders met een LVB. Deze groep mensen is zich vaak minder bewust van de consequenties van hun gedrag. Mensen met LVB blijven bijvoorbeeld vaker bij de plaats van het delict (in de buurt) staan zonder te beseffen dat dat kan resulteren in opgepakt worden.

LVB en middelengebruik

- Mensen met een LVB worden in toenemende mate als risicogroep gezien voor problematisch middelengebruik (van alcohol en cannabis). Gebruik lijkt vaker voor te komen onder delinquente mensen met een LVB en delinquent gedrag van mensen met een LVB wordt vaker in verband gebracht met gebruik. Het lijkt erop dat deze verbanden te maken hebben met het grotere aantal risicofactoren dat mensen met een LVB kenmerkt, zoals de grotere kans op psychische problemen en problemen op het gebied van werk, dagbesteding, relaties en interacties met anderen. Ook komt een belangrijk deel van hen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status en zijn zij meer beïnvloedbaar. Met name deze laatste risicofactor lijkt een belangrijke rol te spelen bij mensen met een LVB bij het beginnen met gebruiken. Het continueren van gebruik lijkt vaker te maken te hebben met de omgang met stress, het vergeten van problemen en zelfmedicatie.
- Het ziet ernaar uit dat de toenemende maatschappelijke participatie van mensen met een LVB hen niet alleen meer kansen geeft, maar hen ook vatbaarder maakt voor risico's en gevaren. Middelengebruik kan het doel hebben om aansluiting te vinden, zelfstandigheid te uiten of om te gaan met de problemen. Het kan ook een reactie zijn op overvraging en het missen van aansluiting. Door een tekort aan inzicht en oplossingsvaardigheden overzien zij bovendien minder goed de gevolgen van gebruik op hun gedrag.

De ondersteuningsbehoefte van mensen met een LVB

- Vrijwel alle mensen met een LVB hebben soms ondersteuning nodig, ook al is deze behoefte niet altijd zichtbaar. De groep mensen met een LVB is een zeer heterogene groep. De moeilijkheden die zij kunnen hebben zijn zeer divers. Sommige mensen hebben dan ook meer ondersteuning nodig dan andere. De mate van benodigde hulp en steun hangt niet een-op-een samen met het IQ.
- Slechts een klein gedeelte van de mensen met een LVB ontvangt gespecialiseerde zorg (figuur 3). Mensen met een LVB overschatten zichzelf vaker en neigen er vaker naar zorg te vermijden. Velen ontvangen (incidentele) hulp uit andere sectoren, zijn afhankelijk van hun netwerk, staan op een wachtlijst voor gespecialiseerde zorg of proberen het zelf te redden.
- Zonder passende professionele of informele ondersteuning van derden lopen mensen met een LVB vaak vast. Dat wil niet zeggen dat deze ondersteuning altijd even zwaar hoeft te zijn. Wel belangrijk is de realisatie dat een LVB niet iets is dat even kan worden opgelost. Als met ondersteuning een stabiele situatie gecreëerd is, zorgt het weghalen van die steun er vaak voor dat het kaartenhuis na korte tijd weer instort. Om dat te voorkomen moet vooruit worden gedacht en worden ingezet op het creëren van blijvende steun.
- Veel mensen met een LVB komen op volwassen leeftijd wel in wat rustiger vaarwater. Zij vinden hun plek in de maatschappij en ontwikkelen een netwerk dat hen ondersteunt. Dat betekent niet dat het hen geen moeite kost om aangehaakt te blijven en dat zij niet regelmatig overvraagd worden. Ook voor volwassenen met een LVB is het erg belangrijk dat hun omgeving rekening houdt met hun behoeften.

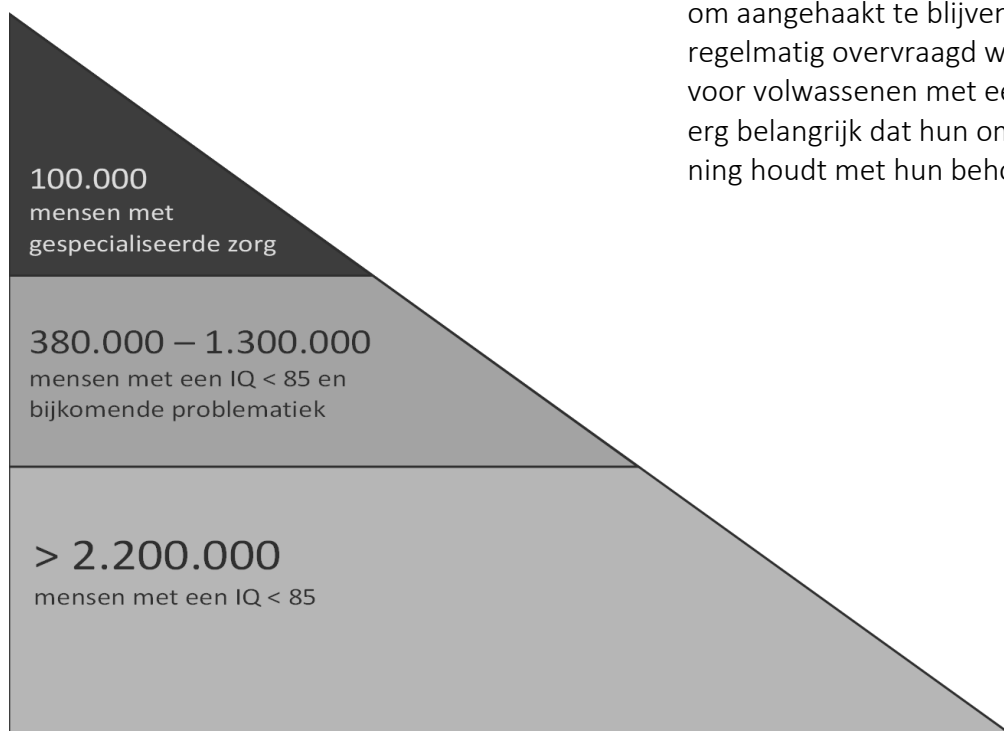

Fig. 3 Veel mensen met een LVB ontvangen geen (gespecialiseerde) zorg in Nederland.

2. Hoe herken je jeugdigen en ouders met een LVB?

- De reguliere aanpak binnen het jeugdrecht sluit vaak niet aan op de behoeften van mensen met een LVB. Herkenning van de problematiek kan helpen om passende ondersteuning te bieden. De herkenning van een LVB is echter moeilijk. Meestal zijn er geen uiterlijke kenmerken of vaste gedrags- of persoonlijkheidskenmerken die mensen met een LVB onderscheiden van anderen. Ook bestaat er een grote diversiteit in problematiek onder mensen met een LVB, zoals al eerder naar voren kwam.
- Herkenning wordt nog verder bemoeilijkt doordat mensen met een LVB hun best doen om hun beperkingen te verbloemen, bijvoorbeeld door zichzelf te overschreeuwen, door 'streetwise' gedrag en gekopieerd taalgebruik, zoals hulpverleningsjargon. Het komt ook vaak voor dat mensen met een LVB doen alsof ze iets begrepen hebben terwijl dat niet zo is. Daarnaast wordt de eigen beperking door mensen met een LVB vaak niet onderkend of geaccepteerd. Ook ouders hebben er soms moeite mee de beperking van hun kind onder ogen te zien.

“Jeugdigen met een LVB hebben vaak moeite met het onderscheiden van hoofd- en bijzaken: ze zeggen dan bijvoorbeeld dat de kleur van de muts niet klopt. Terwijl ze zojuist hebben aangegeven dat de rest van het verhaal van de overval juist is.”

Kinderrechter

- Een LVB uit zich in verschillende gedragingen. Op de volgende pagina staat een lijst met kenmerken die kan helpen bij het herkennen van een LVB. Geen van deze gedragskenmerken is echter onderscheidend voor een LVB: het gaat om het samengaan van verschillende kenmerken. Ook zijn de uitingen niet bij iedereen hetzelfde: zo kan de één zich overschreeuwen, terwijl de ander zich juist terugtrekt in het sociale contact.

Tips voor herkenning overgenomen van Roos (in: Beperkt in de Keten, 2017)

Taal, begrip en communicatie

- Niet begrijpen van ingewikkelde woorden of abstracte begrippen.
- Verkeerd gebruik van uitdrukkingen, spreekwoorden of gezegdes (letterlijk nemen).
- Niet begrijpen van cynisme of humor, grapjes van kinderlijk niveau.
- Opvallende fouten in het taalgebruik waaruit blijkt dat men niet precies begrijpt wat de woorden eigenlijk betekenen.
- Overmatig gebruik van clichés.
- Niet kunnen terug vertellen wat net is uitgelegd of dat alleen in precies dezelfde bewoordingen kunnen doen.
- De plank veelvuldig misslaan.
- Wat langer dan normaal nodig hebben voordat men reageert op vragen.
- Steeds dezelfde vragen stellen of zichzelf steeds herhalen.
- Geen structuur in een verhaal, breedsprakigheid of juist niet.
- Verzanden in (onbelangrijke) details.
- Verwarring over data, tijden en/of chronologie.
- Inconsistente informatie over gebeurtenissen en/of het verleden.
- Moeite met oorzaak-gevolg verbanden.

Gedrag

- Moeite met klokkijken, lezen of schrijven. Of dit omzeilen. Eenvoudige rekensommen lukken niet en vermenigvuldigen en delen zijn vaak te moeilijk. De teruggave van wisselgeld in winkels kan men niet volgen.
- Moeite met concentreren.
- Moeilijk leren binnen school en daarbuiten.
- Kinderachtige belevingswereld (hobby's, televisieprogramma's).
- Moeite hebben om meerdere dingen tegelijk te doen (koffiezetten en tegelijkertijd vragen beantwoorden).
- Weinig tot geen zelfreflectie en slecht inzicht in de consequenties van handelen.
- Externaliseren: schuld van wat er misgaat buiten zichzelf leggen.
- Voorkeur voor repeterende zaken, veilige en herkenbare dagelijkse dingen.

Emotioneel

- Veel stress.
- Faalangst, negatief over zichzelf denken.
- Impulsief gedrag: eerst doen dan pas denken.
- Ongeremdheid in emoties, weinig rekening houden met mate van gepastheid in de situatie.

Sociaal

- Beperkt sociaal netwerk; weinig vrienden en beperkt contact met leeftijdsgenoten.
- Niet onthouden of begrijpen van (impliciete) sociale regels, waardoor ongepast gedrag.
- Foutief hanteren van sociale omgangsregels (wijze van begroeten, koffie aanbieden, rekening kunnen houden met anderen).
- Kopiëren van het gedrag van anderen.
- Distantieeloosheid (op ongepaste momenten).

Context

- Speciaal of praktijkgericht onderwijs gevolgd op (Z)MLK niveau. Soms regelmatig van school gewisseld, vervolgonderwijs niet afgemaakt of doublures.
- Ongunstige maatschappelijke omstandigheden.
- Afhankelijk van ondersteuning door anderen.

Het belang van herkenning van een LVB

- Door de moeilijke herkenning bestaat het risico dat mensen met een LVB worden overvraagd en te hoge eisen stellen aan zichzelf. Dit kan voor chronische stress zorgen en op den duur psychische en gedragsproblemen in de hand werken. Herkenning kan voorkomen dat mensen met een LVB worden overvraagd.
- Herkenning kan leiden tot het aanpassen van de communicatie met en de bejegening van mensen met een LVB, juist ook als zij al over de schreef zijn gegaan. Vaak komen deze aanpassingen neer op het versimpelen, tastbaar maken, structureren, doseren en herhalen van een boodschap. Ook duidelijkheid en positieve bekrachtiging omtrent gedrag blijken goed te werken. In het volgende hoofdstuk wordt hier uitgebreider op ingegaan.
- Herkenning kan ook helpen bij het correct duiden van gedrag dat iemand laat zien. Zo helpt het om in te zien dat de ander soms wel wil voldoen aan de verwachtingen, maar dat dit simpelweg niet lukt. Herkenning maakt bovendien de inzet van passende interventies en gespecialiseerde hulpverlening mogelijk en draagt daardoor bij aan het vergroten van de kans dat iemand met een LVB geholpen wordt op een manier die aansluit bij zijn of haar ontwikkelingsniveau.
- Mensen kunnen door omstandigheden (stress, middelengebruik) ook tijdelijk functioneren op het niveau van een LVB. Hoewel we dan strikt genomen niet spreken van een LVB stelt dit grotendeels wel dezelfde eisen aan de communicatie en bejegening.

Hoe wordt een LVB vastgesteld?

- De manier om een LVB vast te stellen is door middel van een intelligentietest. In Nederland wordt vaak gebruik gemaakt van de Wechsler-testen (WPPSI, WISC, WAIS). Uit deze testen volgt een IQ-score. Bij een IQ lager dan 70 of een IQ tussen de 70 en 85 in combinatie met problemen op het gebied van sociaal aanpassingsgedrag is sprake van een LVB. In de praktijk wordt het sociaal aanpassingsgedrag vaak niet door middel van diagnostische instrumenten in kaart gebracht.
- Voor mensen met een LVB geldt dat er vaak geen IQ-score bekend is. Het afnemen van een intelligentietest is in de praktijk niet altijd haalbaar, omdat het tijdrovend is, kosten met zich meebrengt en de inzet vereist van een psycholoog of orthopedagoog.
- Om toch op een eenvoudige en betrouwbare wijze een inschatting te kunnen maken of er bij iemand sprake is van functioneren op niveau van een LVB kan gebruik worden gemaakt van een gevalideerd screeningsinstrument. In Nederland bestaat hiervoor de SCIL (Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking).
- Een screeningsinstrument is geen vervanging van diagnostiek. Wel is de uitslag doorgaans betrouwbaarder dan het professionele oordeel. De SCIL kan inzicht geven in iemands kunnen en aanleiding geven tot het bieden van een bejegening op maat.
- Het professionele oordeel is de inschatting van de professional, bijvoorbeeld een gedragswetenschapper, die op basis van zijn of haar ervaring oordeelt dat er iets aan de hand is. We weten dat dit vaak leidt tot een onderschatting van de problematiek: mensen met een LVB blijven zo vaak onder de radar.

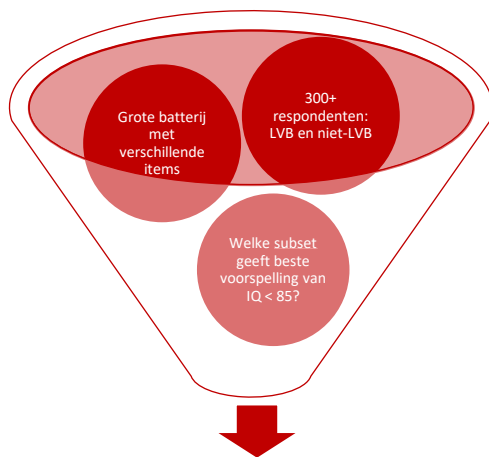
Fig. 4 Hiërarchie van bewijs: diagnostiek en screening leveren een objectief oordeel, de kwaliteit van het professionele oordeel is sterk afhankelijk van kennis en ervaring.

Wat doet de SCIL?

Toepassing van de SCIL

- De SCIL kan leiden tot een vermoeden van (functioneren op het niveau van) een LVB
- De SCIL kan na een korte training door iedereen worden afgenomen
- Afname van de SCIL kost doorgaans 10-15 minuten
- Bij twijfel wordt aanvullend diagnostisch onderzoek aangeraden
- Alleen diagnostisch onderzoek kan definitief bepalen of er sprake is van een LVB

- De SCIL is een gevalideerd screenings-instrument dat in 9 van de 10 gevallen correct voorspelt of er sprake is van functioneren op het niveau van een LVB. De SCIL is beschikbaar voor zowel jongvolwassenen vanaf 18 jaar en ouder als voor jeugdigen tussen de 14 en 17 jaar oud.

Doel: Eenvoudige, voldoende accurate inschatting van een LVB, ook geschikt voor gesloten setting, 10-15 minuten.

Fig. 5 Schematische weergave van de ontwikkeling van de SCIL.

- Doordat de uitslag van de SCIL inzicht kan bieden in iemands vaardigheden, kan deze dienst doen als input bij het maken van beslissingen ten opzichte van mensen met een LVB.
- De uitslag kan ook bewust maken van de aanwezigheid van een LVB, wat niet alleen de bejegening en communicatie van en met iemand met een LVB positief kan beïnvloeden, maar ook meer wederzijds begrip kan doen ontstaan, gewenst gedrag kan bevorderen, meer rust op de zitting kan creëren en van pas kan komen in het pleidooi.
- Het is niet aan advocaten om een oordeel te geven over de aanwezigheid van een LVB. Wel dienen zij alert te zijn op de mogelijke signalen daarvan zodat sneller passend maatwerk kan worden geboden. Door de Raad voor de Kinderbescherming en HALT wordt de SCIL inmiddels in toenemende mate gebruikt. Het is belangrijk te weten dat deze een betrouwbaar signaal afgeeft, maar niet vervangend is voor diagnostiek.

Waar kun je zelf op letten?

- Vaak is er geen informatie bekend over de uitkomst van een intelligentietest of de SCIL. Wanneer dat wel zo is zal de persoon in kwestie dit niet altijd vertellen. Meestal zal je dus uit andere signalen moeten afleiden dat er mogelijk sprake is van een beperking.
- Soms is bekend dat iemand in een woonvoorziening woont of begeleiding krijgt, bijvoorbeeld van de William Schrikker Groep. Dit kunnen indicaties zijn dat er sprake is van een LVB. Het helpt als je kennis hebt van de sociale kaart en specialistische zorg in jouw regio: op die manier zal je een LVB sneller herkennen. Wees je er tegelijkertijd van bewust dat niet alle mensen met een LVB in een instelling wonen of hulpverlening krijgen. De meeste mensen met een LVB hebben geen (specialistische) zorg (zie fig. 3).
- In sommige gevallen kan een gesprek worden gevoerd aan de hand van aandachtspunten zoals die hierboven staan beschreven. Vraag in een dergelijk gesprek zoveel mogelijk door: het opleidingsniveau zegt minder dan het verloop van de schoolloopbaan. Dat iemand een baan heeft, zegt minder dan wat iemand daar doet. Een uitgebreid gesprek zal vaak niet mogelijk zijn. Vraag je daarom altijd af of bepaald gedrag ook verklaard zou kunnen worden door een LVB.
- Voor mensen die leerling zijn (geweest) van het praktijkonderwijs geldt dat zij in principe altijd een intelligentieonderzoek hebben gehad, omdat dat verplicht is voor de toelatingsverklaring. Van deze groep zou dus altijd informatie beschikbaar moeten zijn over het IQ.

Enkele tips voor herkenning van een LVB, overgenomen van Expertisecentrum De Borg (2013)

Vraag eens welke opleiding is gevolgd of naar de naam van de school. En hoe dit verliep.

Vraag de persoon naar de namen van vrienden en waar de vriendschap uit bestond.

Laat de persoon een aftreksom maken (bijvoorbeeld 21-9). Let eens op of de persoon kan klokkijken.

Let eens op hoe iemand iets opschrijft, bijvoorbeeld bij het versturen van een brief.

Vraag iets in de tijd terug, veelal kan de chronologische volgorde niet worden aangebracht in het verhaal. Hoe is hij naar de locatie gekomen? Ook kan de betrokkene moeite hebben met abstracte vragen. Vraag eens hoe iets is gebeurd (verbanden leggen is lastig).

Kijk eens mee naar de dagindeling van de persoon en hoe hij of zij iets organiseert. Vraag eens wat de favoriete tv-programma's zijn.

- Behalve door vragen naar de gevolgde opleiding of school kan ook informatie over het leervermogen worden ingewonnen door te vragen naar de specifieke schoolgeschiedenis (blijven zitten of afstromen), Cito- en NIO-scores, schooladviezen en lees- en leerproblemen. Ook schoolwisselingen, spijbelgedrag en problemen op school kunnen signalen zijn voor een LVB.

3. Hoe ga je om met jeugdigen en ouders met een LVB?

- Bij mensen met een LVB kan veel misgaan in het begrijpen en begrepen worden. Het risico op overvraging, misverstanden en communicatieproblemen is groter dan bij het praten met gemiddeld begaafde mensen. Gebrekkige afstemming op de behoeften van iemand met een LVB kan verschillende problematische gevolgen hebben. Dit kan er bijvoorbeeld toe leiden dat iemand met een LVB er niet in slaagt zijn of haar verhaal te vertellen, dat hij of zij niet doet wat er van hem of haar wordt verwacht, zijn of haar hakken in het zand zet of ernstige gedragsproblemen vertoont.

“Jongeren met een LVB komen opvallend vaak te laat op zitting. Vaak staan ze dan om 5 over 9 op de stoep en komen er daar achter dat ze nog door de beveiliging moeten, nog een eind moeten lopen naar de rechtszaal en zich nog bij de bode moeten melden. In veel gevallen komen de ouders nog later binnen, doordat ze geen parkeerplek konden vinden. Het is goed hen hier op aan te spreken, maar belangrijk om niet te straffend te reageren: het is bij deze jeugdigen in de meeste gevallen meer een kwestie van onkunde dan van onwil.”

Kinderrechter

“Van de woorden die de meesten gebruikten had ik soms wel zoiets van: huh, wat zegt ie nou? Zoals het woord ‘onherroepelijk’. Toen ging ik nadenken over wat dat betekende en toen kon ik het helemaal niet meer echt volgen.”

Jeugdige met LVB

- Aanpassingen in communicatie en bejegening, afgestemd op de algemene kenmerken en behoeften van mensen met een LVB, kunnen onder meer leiden tot minder frustratie, onbegrip en gedragsproblemen. In dit hoofdstuk worden praktische tips gegeven voor de mondelinge en schriftelijke communicatie met en de bejegening van mensen met een LVB.

Waar let je op in de verbale communicatie?

Gebruik eenvoudige taal

Moeilijk taalgebruik zoals vakjargon, ambtelijke taal, moeilijke en hele lange zinnen worden door mensen met een LVB als lastig ervaren en vaak niet begrepen. Een daaropvolgend gevoel van onbegrip en onmacht kan resulteren in stress, frustratie, gedragsproblemen en zelfs paniek en escalaties, bijvoorbeeld op zitting. Let er wel op dat de communicatie niet te kinderachtig wordt: ook mensen met een LVB vinden het belangrijk serieus te worden genomen en niet als kleuter te worden behandeld.

Wees concreet

Maak een vraag of boodschap zo concreet mogelijk: voor iemand met een LVB is informatie al snel te abstract. Het helpt bijvoorbeeld om niet te vertellen dat iemand aan bepaalde voorwaarden moet voldoen, maar dat er regels zijn waar iemand zich aan moet houden. Uitdrukkingen zoals 'op het rechte pad blijven' of 'stok achter de deur' worden letterlijk genomen en daardoor niet begrepen. En vraag bijvoorbeeld hoeveel joints iemand rookt in plaats van hoeveel drugs iemand gebruikt.

Eén boodschap tegelijk

Gebruik zinnen met één gerichte vraag of boodschap. 'Wat wens jij voor de toekomst?' is een korte maar algemene vraag. 'Wat voor werk zou jij willen doen?' is makkelijker om te begrijpen en te beantwoorden. Probeer bovendien oplossings- en vraaggericht te werk te gaan. Vraag dus niet: hoe gaat het? Maar: wat gaat er beter dan de vorige keer? En: hoe is je dat gelukt?

Check het begrip

Laat iemand met een LVB een vraag of boodschap in eigen woorden herhalen, om te controleren of die begrepen is. Vraag niet alleen of hij of zij het begrepen heeft: het antwoord is dan waarschijnlijk: ja. Nog meer dan anderen zijn mensen met een LVB geneigd sociaal wenselijke antwoorden te geven. Verwacht bovendien niet dat een boodschap altijd direct en blijvend begrepen wordt. Door een minder goed functionerend geheugen is het vaak nodig om de boodschap later nog eens te herhalen.

Geef de tijd

Als een gesprek niet soepel verloopt omdat de ander je niet lijkt te begrijpen, zijn normaalbegaafde mensen geneigd de eigen vraag of boodschap te herhalen door deze op een andere manier te formuleren. Geef iemand met een LVB echter eerst even de tijd om de vraag te verwerken en te beantwoorden.

Neem de tijd

Neem waar het kan de tijd voor mensen met een LVB. De manier waarop normaalbegaafde mensen over het algemeen met elkaar communiceren gaat vaak te snel voor deze doelgroep. Daar komt nog bij dat professionals binnen de strafrechtsketen vaak na twee woorden begrijpen wat ergens mee bedoeld wordt. Dat gaat natuurlijk niet op voor mensen met een LVB. Probeer de tijd te nemen om te zorgen dat deze mensen in grote lijnen snappen waar het over gaat. Houd ook rekening met een kortere spanningsboog en bedenk hoe je hiermee om kunt gaan.

Vermijd juridische termen...

Een grote valkuil in de zittingszaal is dat er teveel in juridische taal gesproken wordt. Houd er rekening mee dat mensen met een LVB vanwege hun gebrekkige woordkennis nog meer dan andere mensen deze termen niet zullen begrijpen. Daaronder vallen overigens ook begrippen als 'jeugdreclasseringswerker'. Om ruis te voorkomen, maar ook om onrust en onnodige spanning weg te nemen, zal het nodig zijn vertalingen te maken. In het overzicht hiernaast staan enkele voorbeelden van vertalingen.

...of benoem dat je ze gebruikt

Voor sommige juridische termen geldt dat ze wettelijk gezien moeten worden genoemd. In dat geval is het handig om vooraf iets te zeggen als: dit moet ik wel even zo zeggen. In andere gevallen geldt dat niet zozeer de juridische termen moeten worden genoemd, maar wel verplicht bepaalde onderwerpen aan bod moeten komen. Probeer dan zoveel mogelijk aan te sluiten op het begripsniveau van iemand met een LVB, zoals: 'ik denk dat de rechter vindt dat je het wel hebt gedaan', in plaats van bijvoorbeeld: 'ik denk dat de rechter van mening is dat je het delict wel hebt gepleegd'.

Prioriteer

Hoewel het dus belangrijk is juridisch vakjargon te vertalen zodat iemand met een LVB begrijpt waar het over gaat, zal het onmogelijk zijn alles uit te leggen. Dit kost teveel tijd en zal iemand onnodig overbelasten. Het is efficiënter van te voren te vertellen dat je na de zitting nog een uitleg of samenvatting geeft van wat er allemaal is gezegd. Dat geeft iemand met een LVB meteen de gelegenheid op zitting 'uit te checken': iemand hoeft dan op zit-

ting geen energie te verspillen aan pogingen om bij te houden wat er wordt gezegd. Om paniek te voorkomen is het goed om iemand daarop voor te bereiden, bijvoorbeeld door vooraf te zeggen: wij gaan nu even wat moeilijke woorden gebruiken, maar je hoeft niet op te letten, ik vertel je straks in het kort waar het over ging.

Vertaling enkele juridische termen

Aanklager – de officier van justitie

Advocaat – de man of vrouw die je verdedigt tijdens een rechtszaak

Bewaring – in de gevangenis verblijven wanneer je verdachte bent

Dader – iemand die iets strafbaars heeft gedaan

Dagvaarding – een brief waarin staat dat je een rechtszaak hebt en waarvan je wordt verdacht

Delict – iets dat strafbaar is

Eis – de mening van de officier van justitie over de straf

Enkelvoudige kamer – een zitting met één rechter

First offender – iemand die voor het eerst voor de rechter komt

Gerechtshof – rechtbank waar je in hoger beroep kan gaan

Getuige – iemand die iets gezien heeft dat niet mag

Gezinsvoogd – de man of vrouw die erop moet letten hoe het gaat met een kind

Griffier – de man of vrouw die alles opschrijft wat er op een zitting wordt gezegd

Meervoudige kamer – een zitting met drie rechters

Officier van justitie – de man of vrouw die beslist of iemand naar de rechter moet en die zegt waar iemand van wordt verdacht

Ondertoezichtstelling – de keuze van de rechter om een gezinsvoogd te laten helpen

Onvoorwaardelijke straf – de straf die iemand moet uitvoeren

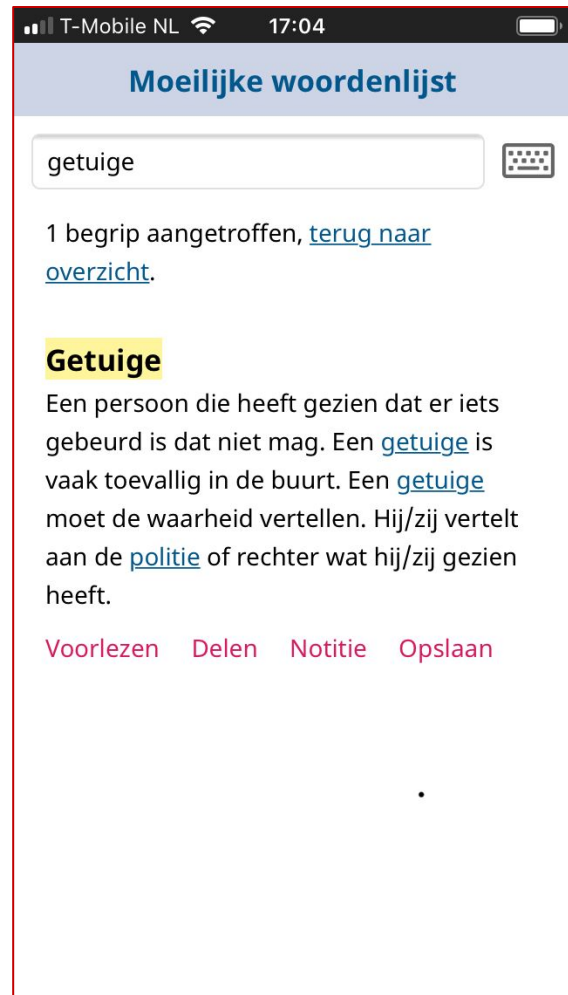
Overtreding – een niet zo ernstig delict, zoals door rood rijden of wildplassen

Ouderlijk gezag – het recht van ouders om keuzes te maken voor hun kind

Tenlastelegging – uitleg van waar je van wordt verdacht

Gebruik hulpmiddelen

Ter ondersteuning van de communicatie met mensen met een LVB kan ervoor gekozen worden om hulpmiddelen te gebruiken ter ondersteuning. Een voorbeeld van een dergelijk hulpmiddel is de Basistool Strafrechtketen, ontwikkeld door het Expertisecentrum William Schrikker in samenwerking met enkele strafrechtketenpartners en mogelijk gemaakt door het ministerie van Justitie en Veiligheid. De tool bevat onder meer een praktische kaartenset met pictogrammen speciaal gemaakt om mensen met een LVB te kunnen ondersteunen wanneer zij in de strafrechtketen terechtkomen, evenals de Moeilijke Woordenlijst app (afb. 2). Hierin worden veelgebruikte termen binnen de strafrechtketen uitgelegd in begrijpelijke taal en kan gedurende gesprekken met mensen met een LVB uitleg worden gegeven over wat bepaalde juridische begrippen betekenen. De app is gratis te downloaden via Google Play of via de App Store. De complete tool is te krijgen via www.basistoolstrafrechtketen.nl. Door het ministerie van Justitie en Veiligheid is ook een VR-simulatie ontwikkeld om te ervaren wat een LVB is.

Afb. 2 Moeilijke Woordenlijst app ontwikkeld door het Expertisecentrum William Schrikker ism 3RO

Toolbox JR, ontwikkeld door Expertisecentrum William Schrikker i.s.m. de William Schrikker Jeugdreclassering en SpelPartners.

Pictokaarten – uitgebreide set pictogrammen met criminogene factoren en andere begrippen uit de strafrechtelijke keten, aangepast op het niveau van jongeren met een LVB.

Delictenkaart – kaart met afbeeldingen van veel voorkomende delicten.

Fotoboekje Strafzitting – boekje om jongeren met een LVB voor te bereiden op de verschillende fases tijdens de rechtszitting.

Plattegrond van de rechtbank – plattegrond om jongeren met een LVB voor te bereiden op de situatie in de rechtszaal: wie zit waar?

Kaart met gedragsregels tijdens de zitting

Moeilijke Woordenboekje Jeugdzorg – boekje waarin het jargon uit de jeugdzorg en jeugdreclassering uitgelegd wordt in heldere taal.

Thermometer – visuele thermometer voor het in beeld brengen en bespreekbaar maken van risico's en gevoelens van agressie.

Doosje met 40 pictogrammen

Vragenlijstjes alcohol, drugs en seksualiteit

Waar let je op in de non-verbale communicatie?

Geef duidelijke signalen

Besef dat mensen met een LVB door een verstoorde informatieverwerking meer moeite hebben met het juist interpreteren van sociale signalen. Ook hebben zij meer aandacht voor negatieve informatie en schatten zij de bedoelingen van anderen eerder negatief in. Houd er rekening mee dat een wellwillende lach bijvoorbeeld al snel als uitlachen kan worden opgevat.

Voorkom misinterpretaties

Besef dat als iemand met een LVB geen oogcontact maakt, dit niet betekent dat hij of zij niet naar je luistert. Wees je er verder van bewust dat als iemand met een LVB naar je knikt gedurende een gesprek, dit niet per definitie betekent dat hij of zij je begrijpt.

Waar let je op in de schriftelijke communicatie?

Doe visuele aanpassingen

Gebruik afbeeldingen en bullet-points in plaats van grote lappen tekst en verdeel informatie in kleine stukken. Gebruik geprint materiaal in plaats van met de hand geschreven tekst. Gebruik ook 'witruimte' op pagina's. Een meer creatieve mogelijkheid om informatie te visualiseren is door zelf te tekenen. Dit kan bijvoorbeeld ook goed werken bij het uitleggen van dingen aan mensen met een LVB, zoals de verschillende stappen in het strafproces. Het is daarbij niet belangrijk hoe goed je kan tekenen: eenvoudige stokpoppetjes hebben ook resultaat. Adviseer iemand met een LVB ook om een foto van de tekening te maken met zijn of haar mobiel. Een andere manier om informatie te visualiseren is het gebruik maken van schaalvragen (inschattingen van 0 tot 10), waarbij iemand een antwoord op de vraag kan tekenen of een plek in de kamer kan innemen.

Doe tekstuele aanpassingen

Gebruik of maak een duidelijk lettertype en een minimale lettergrootte van 14. Gebruik voor de regelafstand minimaal 1,15, kantlijn 2,5 centimeter, lijn de tekst links uit en gebruik korte zinnen. Maak zo weinig mogelijk gebruik van vetgedrukte, onderstreepte en cursieve woorden en gebruik geen hoofdletters om woorden extra te benadrukken. Maak de tekst niet betuttelend of kinderachtig.

Combineer tekst en uitleg

Gebruik een combinatie van mondelinge en schriftelijke communicatie, bijvoorbeeld in het geval van de voorwaarden. Zo kun je niet alleen checken of iemand met een LVB iets begrijpt, maar kan hij of zij later ook terugkijken hoe het ook alweer zat.

Wat helpt in de bejegening?

Wees voorspelbaar

Wees consequent en transparant in je aanpak. Mensen met een LVB hebben een grote behoefte aan duidelijkheid en voorspelbaarheid: doe wat je zegt en zeg wat je doet.

Nodig uit tot vragen stellen

Nodig iemand met een LVB nadrukkelijk uit om vragen te stellen. Vaak zijn er nog onduidelijkheden of komt er bij het doen van navraag meer informatie naar boven.

Toon interesse

Neem de tijd om goed naar mensen met een LVB te luisteren. Vraag door wanneer je niet (meteen) begrijpt wat iemand bedoelt. Neem iemand serieus. Het tonen van interesse, begrip en oprechte belangstelling vergroot de kans op een goede vertrouwensband, waardoor gesprekken beter verlopen.

“Ook al ben ik mijn leven aan het verbeteren, het lijkt of ze het verleden niet kunnen vergeten. Ik probeerde gewoon netjes met de agent te praten, maar hij wilde gewoon niet met mij praten, alsof ik geen mens ben ofzo.”

Jeugdige met LVB

Neem verhalen serieus

Mensen met een LVB vertellen vaker een onsamenhangend verhaal en worden daardoor sneller niet serieus genomen. Voorkom dat verhalen te snel terzijde worden geschoven en achterhaal wat erachter zit. Op die manier toon je respect, iets waar mensen met een LVB vaak meer gevoelig voor zijn.

Kies de juiste houding

Wees voorzichtig met boos worden, belerend doen en harde confrontaties. Neem ook een zo min mogelijk autoritaire of denigrerende houding aan en maak oogcontact met de persoon in kwestie. Mensen met een LVB hebben vaak moeite met de confrontatie met halsstarrig en nors gedrag. Een vriendelijke en persoonlijke houding kan escalaties voorkomen. Laat je ook niet intimideren door brutaal gedrag.

Stel gerust

Stress is niet bevorderlijk voor een goed gesprek. Daarbij hebben mensen met een LVB vaak last van faalangst en interpreteren ze informatie sneller negatief. Dit kan er tijdens een gesprek toe leiden dat zij zich bedreigd voelen. Probeer de dreiging zoveel mogelijk weg te nemen, bijvoorbeeld door een gesprek te beginnen met een neutraal, niet bedreigend onderwerp (voetbal, actualiteiten) of door vooraf te zeggen: “Het is oké als je niet alles begrijpt.”

Wees alert op overvraging

Wees alert op signalen die aantonen dat iemand met een LVB wordt overvraagd. Wanneer hij of zij tijdens een gesprek bijvoorbeeld onrustig wordt, of juist in zichzelf keert, kan het zijn dat het hem of haar even teveel wordt. Dit is niet alleen nadelig voor het welzijn van de persoon in kwestie, maar ook voor de voortgang van de zitting.

Sluit aan op behoeften

Bij mensen met een LVB lijkt het, gezien hun achterlopende sociaal-emotionele ontwikkeling, extra belangrijk om goed aan te sluiten op hun emotionele behoeften, om zo frustratie en gedragsproblemen te voorkomen. Emotionele behoeften van iemand met een LVB zijn vaak gelijk aan die van een kind van 3 tot 7 jaar oud. Door aan te sluiten op dat niveau, bijvoorbeeld door ondersteuning te bieden in stressvolle situaties, zullen gesprekken effectiever zijn. Vooral delinquenten met een LVB kunnen een harde buitenkant hebben, maar hebben ook vaak een erg zachte binnenkant. Hard tegen hen optreden zonder aan te sluiten op hun emotionele behoeften, kan verdere verharding in de hand werken. Probeer dus verder te kijken dan de primitieve reactie van de persoon in kwestie: hoewel het nuttig lijkt om een tik op de vingers te geven, kan je bij een belangrijk deel van de mensen met LVB behoorlijk de plank mislaan door ze af te straffen.

Bied een vast aanspreekpunt

Mensen met een LVB hebben meer ondersteuning nodig. Tegelijkertijd is er meer wantrouwen naar hulpverlening en instanties. Een vast persoon met wie een vertrouwensband kan worden opgebouwd vergroot bij hen de motivatie. Persoonlijk contact en relaties en een-op-een gesprekken lijken voor mensen met een LVB een verschil te kunnen maken om zich aan afspraken te houden. Keer op keer hetzelfde gezicht, zoals steeds dezelfde rechter en steeds dezelfde advocaat, vergroot de kans dat deze mensen zich voor die relatie in willen zetten en zich aan de afspraken houden, mits de relatie goed is natuurlijk.

Casus Wesley

Wesley (15) moest op zitting komen vanwege een delict dat hij had gepleegd. De planning van de rechtbank liep uit en Wesley en zijn advocaat hadden al best lang op de gang zitten wachten, toen werd meegedeeld dat het nog langer zou duren voordat zij op zitting konden verschijnen. De advocaat van Wesley was zich bewust van de lage spanningsboog van Wesley en adviseerde hem nog maar even een rondje te gaan lopen om de tijd te overbruggen. Op het moment dat de bode aankondigde dat de zitting dan eindelijk ging beginnen, was Wesley echter telefonisch onbereikbaar. Als gevolg was Wesley niet op tijd terug en besloot de rechter de eerstvolgende zaak voor te laten gaan. Toen Wesley eenmaal was gearriveerd en dit te horen kreeg, voelde hij zich erg oneerlijk behandeld. In zijn belevingswereld wachtte hij wel op de rechters, maar zij niet op hem, wat bij Wesley kwaad bloed zette. Bovendien was Wesley na al dat wachten helemaal op, nog voor de zitting maar was begonnen, terwijl hij wel zou worden beoordeeld. De advocaat besloot dit mede te delen toen de zitting eindelijk begon. De rechter die de zaak van Wesley behandelde besloot hierin het vervolg bij zaken met jeugdigen met een LVB meer rekening mee te houden. De advocaat van Wesley besloot voortaan goed met cliënten met een LVB af te stemmen over hun bereikbaarheid.

Sluit aan op de belevingswereld

Probeer in de praktijkvoorbeelden die je gebruikt om dingen uit te leggen aan iemand met een LVB, aan te sluiten bij diens belevingswereld. Op stap gaan met vrienden is bijvoorbeeld waarschijnlijk een beter voorbeeld dan naar het museum gaan.

Bied vertrouwen

Meer dan gemiddeld begaafde mensen zijn mensen met een LVB op zoek naar erkenning en vertrouwen. De reden dat zij in de strafrechtketen terechtgekomen zijn is vaak dat het ergens in hun ontwikkeling niet helemaal is gegaan zoals het had moeten, bijvoorbeeld doordat ze vanwege hun beperking eigenlijk meer nodig hadden van hun opvoeders dan deze konden bieden. Jeugdigen met een LVB gaan hun heil om die reden nog wel eens elders zoeken, komen in de puberteit terecht, leren de verkeerde leeftijdsgenoten kennen en gaan vervolgens de fout in met externaliserend gedrag. Deze mensen zijn vaak nog steeds op zoek naar dat vertrouwen: ze willen graag, maar kunnen het niet en vechten tegen alles wat op hun pad terechtkomt. Een vertrouwd gezicht en ook vooral iemand die betrouwbaar is kan daarom de-escalerend werken.

Heb face to face contact

Voor mensen met een LVB geldt vaak dat zij meer basaal contact prettig vinden: even die glimlach of die handdruk. Mensen met een LVB krijgen op die manier een meer vertrouwd gevoel en zullen meer geneigd zijn om mee te werken. Weerstand kan een signaal zijn dat je (nog) geen aansluiting hebt. Bovendien krijg je zelf meer 'feeling' met iemand wanneer het contact face to face is.

Niet praten maar doen

Mensen met een LVB leren door te doen, door iets na te doen, iets samen te doen en door samen te oefenen. Mensen met een LVB leren ook van doen in kleine stappen, bijvoorbeeld aan de hand van een afvinklijst.

Motiveren voor begeleiding

Mensen met een LVB hebben vaak al heel hun leven faalervaringen opgedaan. Probeer je constant te realiseren: wat betekent dat voor iemand? Hoe zorg je dat hij of zij toch gemotiveerd raakt voor bijvoorbeeld begeleiding of behandeling?

Blijf uitleggen

Geef mensen met een LVB niet alleen gedragsinstructies maar vertel ook waarom iets van ze wordt verwacht. Het is van belang dat mensen met een LVB begrijpen waarom welk gedrag in welke situatie gewenst is en wat het hen oplevert om in het vervolg dat gewenste gedrag te laten zien. Zo krijgen zij de kans om te leren waarom bepaald gedrag van hen wordt verwacht en waarom ander gedrag ongewenst is.

Betrek het netwerk

Hulp van de personen uit het netwerk van iemand met een LVB is cruciaal. In strafzaken heeft soms de jeugdreclasseringswerker dit netwerk in kaart gebracht, waar mogelijk krachtbronnen gevonden en het contact op een positieve manier geïntensiveerd. Ook de voogd kan dit gedaan hebben. Hulpverleners en instanties maken bovendien ook zelf deel uit van dit netwerk. Ook zij kennen de persoon in kwestie en kunnen deze (positief) beïnvloeden.

4. Specifieke momenten en moeilijkheden

A. Eerste gesprek

- De ontmoeting die volgt op een aangifte of piketmelding is het eerste gesprek met de persoon in kwestie. Het is vrijwel nooit bekend of er sprake is van een LVB wanneer iemand aangifte doet of wordt opgepakt, wat het erg belangrijk maakt daar alert op te zijn. Voor mensen en vooral voor mensen met een LVB is deze eerste fase van het strafproces de meest kwetsbare fase, doordat die zich kenmerkt door onzekerheid en afhankelijkheid. De kans dat iemand met een LVB in het proces verzand raakt, is groot. Het is van belang dat de persoon in kwestie op begrijpelijke wijze wordt uitgelegd wat hem of haar te wachten staat: hoe lang gaat het gesprek duren, welke onderwerpen worden behandeld, is er een pauze? In het geval van iemand met een LVB stelt die uitleg andere eisen dan bij een normaalbegaafd persoon. In het beste geval is het mogelijk voorafgaand aan het contact met de persoon een kort gesprek te voeren met de verhorend onderzoeker om eventuele vermoedens van een LVB te kunnen bespreken. Houd er rekening mee dat het niet eenvoudig is een LVB te herkennen en dat mensen met een LVB hun beperking vaak weten te verbergen. En deel eventuele signalen van een LVB ook met de politie, zodat zij daar rekening mee kunnen houden en ze dit met ketenpartners kunnen delen.
 - Een inschatting over een mogelijke LVB is naast de uitleg van de procedure van belang om het eerste gesprek aan te passen. Probeer in te schatten wat het niveau is van iemand om de hoeveelheid vragen en informatie zo gedoseerd mogelijk te kunnen stellen en geven, ter voorkoming van overvraging.
- “Probeer zoveel mogelijk informatie over je cliënt te verzamelen, of door te vragen. Het schoolniveau kan al een indicatie zijn van een beperking net als iemands loopbaan. Vraag ook hoe het dan gaat op school, of er hulpverlening is thuis, of er rapportages zijn, of er wel eens een IQ-test is gedaan (wat een indicatie op zich is als dat op jonge leeftijd is gedaan). Er gaat ook een bel rinkelen wanneer jongens hulpverlenersjargon gebruiken. Of overal ja en amen op zeggen. Of juist de hele tijd ‘nee’. Vraag meer, dieper en door, uiteraard met toestemming van je cliënt. Dat is lastig want je hebt in principe maar een half uur de tijd. Maar de wet biedt de mogelijkheid om dit te verlengen met een half uur, en dat weten advocaten niet altijd.”**

Jeugdrechtadvocaat

- Noem bij vermoedens van een LVB nog duidelijker dan in andere gevallen dat je niet van de politie bent. Omdat het eerste gesprek plaatsvindt op het politiebureau, zijn mensen met een LVB vaker geneigd te denken dat je advocaat bent van de politie. Dit vergroot de kans dat (een meerderjarig) iemand afstand doet van verhoorbijstand, wat zeer onwenselijk is, met name bij mensen met LVB. De betrokken rechercheur kan eventueel ook het belang onderstrepen van de aanwezigheid van een advocaat. Leg ook uit dat je wat de situatie betreft nog van niks weet. Bij mensen met een LVB is de kans groter dat zij er vanuit gaan dat je al volledig op de hoogte bent van wat er is gebeurd.
- Wanneer het om iemand met een LVB gaat die eerder opgepakt is geweest, zou het goed zijn wanneer er een aantekening is gemaakt van de LVB en er wordt geprobeerd dezelfde advocaat erbij te betrekken als tijdens de vorige arrestatie. Het kan met name bij deze mensen spanning veroorzaken wanneer ze veel nieuwe gezichten te zien krijgen: een nieuwe wijkagent, een nieuwe advocaat, een nieuwe officier van justitie, een nieuwe rechter. Een vertrouwd gezicht kan voor hen een groot verschil maken in hoe ze het hele proces beleven. Bovendien is in het meest ideale geval de advocaat die bijstand verleent tijdens het verhoor, ook de advocaat die bijstand verleent tijdens de zitting, ook al volgt die pas maanden later.
- Stel open vragen maar wees je ervan bewust dat mensen met een LVB vaker vage of niet relevante antwoorden geven. Stel ook zogenaamde toetsvragen, enerzijds om te achterhalen wat iemand snapt en anderzijds om erachter te komen wat iemand heeft onthouden van wat er al is verteld. Het is belangrijk dat de informatie die wordt gegeven aankomt en bij mensen met een LVB is het belangrijk dit te verifiëren. Geef ook aan dat je telefonisch bereikbaar bent voor het geval dat iemand met een (vermoedelijke) LVB met vragen komt te zitten wanneer zijn of haar advocaat vertrokken is. Mensen met een LVB hebben over het algemeen meer vragen en ook meer geruststelling nodig, maar kunnen ervoor kiezen geen contact te zoeken om hun advocaat niet te belasten. Het is goed om dit van te voren te ondervangen door het belang van telefonisch contact te benadrukken in het geval van vragen of onduidelijkheden.

“Let op je moeilijke woorden, pas je taalgebruik aan, krijg meer verstand van hoe een goed gesprek tot stand komt. Verifieer hoe een vraag aankomt bij iemand met een LVB en doe inzicht op over welk ontwikkelingsniveau hoort bij welke leeftijd. En pas daar ook alles op aan, wanneer je dus eigenlijk iemand voor je hebt zitten met het cognitieve begrip van een kind van 8 jaar. Het heeft allemaal te maken met bewustwording en training om daarmee om te gaan. Een groot deel van alle jongens en meiden die langskomen heeft een verstandelijke beperking, dus ga daar gewoon vanuit. En schroef het niveau omhoog wanneer blijkt dat de jongere meer begrijpt, in plaats van andersom.”

Jeugdrechtadvocaat

- Belangrijk is om mensen met een (vermoedelijke) LVB te bereiken en op een warme manier aansluiting te vinden, oprecht interesse te tonen en geduld te hebben. Geef bijvoorbeeld een compliment door te noemen dat je ziet dat iemand zijn best doet, te vragen hoe iemand het ervaart om (weer) vast te zitten of om te helpen wanneer er aan diens kant een stilte valt. Zeg wanneer wel een vermoeden van of bekend is dat er sprake is van een LVB niet: “je bent LVB, dus...” maar zeg: “geef het maar gewoon aan wanneer je iets niet snapt”. En in plaats van vragen of iemand het heeft begrepen, kun je ook vragen: “heb *ik* het zo goed uitgelegd?” Het eerste contact is bij mensen met een LVB vaak erg bepalend voor het verloop van de rest van het gesprek.
- Wees je bij deze doelgroep verder nog meer bewust van wat je uitstraalt. Mensen met LVB kijken vaak anders naar onze non-verbale communicatie en luisteren over het algemeen minder naar de woorden die worden gezegd. Vraag je bijvoorbeeld eens af hoe een goedwils lachje door hen wordt geïnterpreteerd tijdens een serieus gesprek. Het kan zijn dat iemand met een LVB dan denkt: het is niet zo erg wat ik heb gedaan, het is blijkbaar allemaal niet zo ernstig. Het kan ook zijn dat iemand met LVB zich dan uitgelachten voelt. Een arrestatieproces moet geen traumatische ervaring zijn voor iemand, maar het is wel verstandig duidelijk te zijn in je houding en gezichtsuitdrukking: zorg dat deze passen bij wat je inhoudelijk vertelt.

Consultatiebijstand

- Bereid iemand met een LVB voor op wat er allemaal gaat gebeuren tijdens het verhoor. Leg ook uit dat er sprake kan zijn van bijvoorbeeld camerabeelden of dat de rechercheur in een telefoon zal kunnen willen kijken. Vertel iemand met een LVB dat hij niet hoeft te antwoorden en dat het niet per se erg is om een antwoord niet te weten. Mensen met een LVB hebben meer dan normaalbegaafde mensen de neiging om sociaalwenselijke antwoorden te geven. Wanneer iemand bijvoorbeeld geen namen wil noemen, kan hij of zij zeggen: Daar geef ik geen antwoord op.
- Door het ministerie van Justitie en Veiligheid zijn enkele voorlichtingsfilmpjes gemaakt voor mensen met een LVB die in de strafrechtsketen terechtkomen. In deze filmpjes komen verschillende onderwerpen aan bod, zoals opgepakt worden, het voorarrest, OM-afdoening, straf en bijzondere voorwaarden, en wordt een uitleg gegeven op een hele eenvoudige manier. Omdat het bij mensen met een LVB vaak werkt om informatie te visualiseren, kan ervoor worden gekozen om een dergelijk filmpje te gebruiken ter ondersteuning van het uitleggen van de vervolgstappen in het strafproces, voorafgaand aan het verhoor of op een later moment. De filmpjes zijn te vinden via het YouTube-kanaal van het ministerie onder de afspeellijst ‘strafrechtsketen in begrijpelijke taal’.

B. Verhoorbijstand

- Het verhoor van iemand met een LVB kent specifieke risico's die aanpassingen vragen van zowel de verhoorder als de bijstandsverlener. Gebrek aan kennis over deze risico's en hoe deze te verminderen kunnen de waarheidsvinding ondermijnen. De Aanwijzing auditief en audiovisueel verhoren van aangevers, getuigen en verdachten (Aanwijzing AVR, 2012) schrijft voor dat bij bepaalde misdrijven het verhoor van een kwetsbaar persoon (waaronder iemand met een LVB) audiovisueel moet worden geregistreerd. De politie kent bovendien gespecialiseerde verhoorders die een opleiding hebben gevolgd voor het verhoor van kwetsbare verdachten of getuigen. In overleg met een onderzoekspsycholoog kan ook een externe deskundige of onderzoeker met kennis op het gebied van LVB betrokken worden bij een dergelijk verhoor. Bij het merendeel van de verhoren is audiovisuele registratie geen vereiste en zal de inzet van gespecialiseerde verhoorders niet plaatsvinden, doordat de ernst van het delict dit niet vereist of omdat de LVB niet wordt herkend.
- Het verschilt per onderzoeker in hoeverre deze bereid is rekening te houden met de beperkingen van iemand met een LVB. Hoewel het voor mensen met een LVB belangrijk is geen spanning te creëren in de situatie, mag je als advocaat aangeven dat er een gespecialiseerd onderzoeker aan te pas moet komen wanneer het gesprek echt niet soepel verloopt.

“Ik heb het liefst onderzoekers tussen de latere we zeggen 30 en 35 jaar, die wel die kwaliteitseisen belangrijk vinden maar ook al 10 à 15 jaar voorervaring hebben. Dus die al zoveel jongens hebben gezien dat ze zeggen: oh ja, dit is er zo één met een LVB.”

Jeugdrechtadvocaat

- Wanneer iemand met een (vermoedelijke) LVB wordt verhoord, is het gezien de beperkte informatieverwerking en aandachtspanne en het politiejargon cruciaal om als advocaat niet passief aanwezig te zijn maar om in te grijpen wanneer de persoon met LVB iets niet begrijpt en om dat tijdig te signaleren. Houd tijdens het verhoor ook in gedachten dat de mogelijkheid bestaat om te schorsen voor een overleg. Iemand met een LVB kan bijvoorbeeld de vragen van de onderzoeker niet goed begrijpen of sociaalwenselijk antwoorden. Wanneer je dit signaleert is het wenselijk hem of haar even apart te nemen om uitleg te geven of te informeren over het een of ander. Een andere manier om in te spelen op een vermoeden van onbegrip is door de persoon met LVB te vragen: “Snap je de vraag?” of de onderzoeker te vragen: “Wil je de vraag nog eens anders stellen?”. Het kan ook voorkomen dat de onderzoeker moeilijke of suggestieve vragen stelt, waardoor iemand met een LVB zich onder druk gezet kan voelen en blijft antwoorden ook al begrijpt hij of zij de vragen niet. Ook in dat geval is het belangrijk actief in te grijpen.

Casus Kevin

Kevin (15) heeft een LVB, is opgepakt en komt op verhoor bij de politie. De betreffende rechercheur begint direct na de start van het verhoor met het schermen met de bewijsmiddelen: “Ja, in de aangifte staat dat zo’n wapen is gebruikt. Wij hebben een huiszoeking bij jou gedaan en dat wapen lag onder jouw bed. Dus, wij denken dat jij dat hebt gedaan”. Kevin antwoordt met: “Uhm, nee”, waarop de politie reageert met: “Nou, wij denken van wel. Kijk, dit is de foto”. De rechercheur schuift de foto van het wapen over de tafel naar Kevin. “Ja, kan je vinden”, antwoordt Kevin, “maar dat is niet van mij”. De rechercheur gaat verder met de volgende vraag. In de ogen van Kevin gebeurt dit op een beschuldigende en betweterige wijze en staat de rechercheur niet open voor een ander antwoord. Kevin denkt bij zichzelf: het maakt toch niet uit wat ik zeg, ik hang toch wel, en zegt: “Jij weet het allemaal zo goed, dan hoef ik hier ook niet te zitten. Breng mij maar terug naar mijn cel”. Binnen de eerste 5 minuten van het verhoor lijkt de situatie al te escaleren. De advocaat die Kevin bijstaat merkt dat op en komt tussen beide: “Ik denk dat we even een pauze moeten nemen!” De rechercheurs gaan weg en de advocaat zegt tegen Kevin: “Kijk nou jongen, je hebt die foto toch gezien. Het heeft geen zin om hier nu moeilijk te gaan doen. Het gaat verder super goed op school dus het kan zijn dat je straks bij een voorgeleiding zit en je wordt geschorst. Maar als je nou niks blijft zeggen, dan denken zij: oh, dat is zo’n diehard crimineel, die gaan we nog even vasthouden.” Kevin begrijpt nu beter wat er van hem wordt verwacht.

- Ook wanneer emoties oplopen of agressie ontstaat is het goed een pauze in te lassen of over te gaan op een minder beladen onderwerp. Een verhoor kan erg belastend zijn en het risico op overvraging bij mensen met een LVB is groot. Een kop thee of koffie doet soms wonderen. Ook de duur van het verhoor is van belang: let op signalen zoals geeuwen, schuifelen, ongeïnteresseerdheid en onrust.
- Het is belangrijk dat mensen met een LVB eerst hun eigen verhaal kunnen vertellen voordat er vragen worden gesteld. Tijdens het verhaal zal vaak moeten worden geholpen met het opdelen van het verhaal in kleine stukjes en het structureren van het verhaal. De kunst is om het uitweiden zo in te dammen dat iemand zich niet tekort gedaan voelt.
- In het geval van mensen met een LVB is het wenselijk dat een verhoor verbatim wordt uitgeschreven, inclusief de vraagstelling. Op die manier valt op een later moment terug te lezen waar een bepaald antwoord op gebaseerd is en kan achterhaald worden hoe iemand de vraag mogelijk heeft geïnterpreteerd. Ook is het verstandig het verhoor achteraf samen met de persoon met LVB door te lezen om te checken of alles klopt wat de verhorend rechercheur heeft opgeschreven.

Na het verhoor

- Wanneer iemand met een LVB niet naar huis mag maar (weer terug) de cel in moet na het verhoor, bijvoorbeeld in voorbereiding van de voorgeleiding aan de rechter-commissaris, leg dan uit wat precies de stappen zijn die volgen. Dit deel van het strafrecht is zeker voor

mensen met een LVB vaak moeilijk te begrijpen en vooral wanneer zij voor de eerste keer in aanraking komen met politie en justitie is dat voor hen vaak spannend. Bovendien kan het voor mensen, en met name voor mensen met een LVB omdat zij nog minder van de situatie snappen, buitengewoon ingrijpend en zelfs traumatiserend zijn om opgesloten te zitten, helemaal als dat meerdere dagen duurt. Zij beseffen vaak niet goed of minder goed dat ze iets strafbaars hebben gedaan. Het is goed om in dat geval zoveel mogelijk uit te leggen en op die manier misschien wat gerust te kunnen stellen. Ook wanneer iemand met een LVB zich doet voorkomen alsof hij of zij het niet spannend vindt, is het goed te beseffen dat dat een houding kan zijn waar spanning of angst achter schuil gaat.

- Bij voorkeur wordt zo vroeg mogelijk in de procedure vastgesteld en naar de verschillende ketenpartners gecommuniceerd of er wel of geen sprake is van een (vermoedelijke) LVB, zodat de officier van justitie en rechter-commissaris daarmee rekening houden in hun vorderingen en beslissingen en ook goed uitleggen aan de persoon in kwestie wat zij vorderen of beslissen. Deze fase van het strafproces leent zich bij uitstek voor het rekening houden met een LVB, omdat bijvoorbeeld expliciet kan worden onderzocht of schorsing van de voorlopige hechtenis mogelijk is. In veel gevallen kan voor mensen met een LVB het thuis laten doorbrengen van de inverzekeringstelling een oplossing zijn, om maar te voorkomen dat zij in hechtenis komen. Bij twijfels over vermoedens van een LVB dient bij voorkeur een persoonlijkheidsonderzoek uit te worden gevoerd.

C. Zittingsvoorbereiding

- Waar een zitting voor gemiddeld begaafde mensen al behoorlijk ingewikkeld kan zijn, kent het op zitting komen voor mensen met een LVB vaak nog meer knelpunten. Wel verschilt dit per zitting: het zijn met name de strafzittingen in de meervoudige kamer die spanning opleveren, onder meer vanwege de formele setting en de zaal. Vanwege de grote hoeveelheid formele stukken, juridische terminologie en ingewikkelde, onderlinge gesprekken, kost het mensen met een LVB energie om hierbij aanwezig te zijn. Hoewel een zittingsvoorbereiding dit niet helemaal zal kunnen voorkomen, kan het wel spanning reduceren en mensen met een LVB helpen om beter beslagen ten ijs te komen, wat op zich al rustgevend kan zijn.
- Probeer de zittingsvoorbereiding zo dicht mogelijk op de zitting te plannen. Vooral voor mensen met een LVB is het belangrijk dat er niet teveel tijd tussen de voorbereiding en de zitting zit vanwege hun beperktere geheugencapaciteit. Neem bij deze doelgroep ook meer tijd dan bij normaalbegaafde mensen.
- Wees je ervan bewust dat het voor iemand met een LVB een hele uitdaging kan zijn om voor een afspraak naar kantoor te komen, vanwege de moeite met dingen als op tijd vertrekken en de route vinden. Waar mogelijk kan het makkelijker zijn om iemand met een LVB op te zoeken in zijn of haar thuisomgeving. Wel zullen niet alle jeugdigen hun ouders bij het gesprek willen hebben zitten.

Casus Rania

Bij Rania (17) is er een vermoeden van een LVB. Vanwege een strafzaak moest zij op gesprek komen bij de Raad voor de Kinderbescherming. Op het verzoek van Rania was de afspraak al eens verzet. Op de dag van de nieuwe afspraak zat de raadsonderzoeker op Rania te wachten terwijl zij al 15 minuten te laat was. Toen Rania binnenkwam bleek zij erg opgefokt en gestresst. Ze had nog een volgende afspraak, geen zin in het gesprek met de raadsonderzoeker en ze zei op een brutale toon: "Je hebt 5 minuten en dan ben ik weg". De raadsonderzoeker stond voor een keuze: het gesprek door laten gaan en opschrijven hoe brutaal Rania was geweest of het gesprek verplaatsen naar een ander moment. Hij beseftte dat Rania op dat moment werd overvraagd: ze was te laat waar ze een oplossing voor moest verzinnen, haar vriend, die niet naar binnen mocht in de opvang waar ze woonde, stond buiten te wachten, ze had een gesprek met de Raad wat ze spannend vond, en het ging ook nog echt ergens over want zij had haar moeder een klap verkocht waarvoor ze moest voorkomen. Allemaal dingen waardoor ze over haar toeren was en niet in staat om het gesprek te voeren. De raadsonderzoeker beseftte dat het weinig zin had het gesprek te voeren, haar streng toe te spreken of het initiatief bij Rania te leggen, en stelde voor het gesprek te verplaatsen. Rania vroeg zelf of het de onderzoeker in de avond uitkwam waarop ze een afspraak maakten voor een telefonisch gesprek.

- Gebruik korte zinnen waarbij je één onderwerp per zin behandelt. Stel niet meer dan één vraag tegelijk. Wanneer iemand met een LVB nee antwoordt op de vraag of hij een half jaar geleden in een auto heeft ingebroken met drie andere jongens, dan kan het antwoord nee zijn omdat het om twee jongens ging in plaats van drie. Het kan lijken alsof de persoon in kwestie ontkent het delict te hebben gepleegd. Ook het voorstellingsvermogen van mensen met een LVB is minder goed ontwikkeld. Begin een zin daarom niet met 'Stel je voor...'. Mensen met een LVB snappen dat niet en zetten hun hakken in het zand. Houd het in plaats daarvan bij praktijkvoorbeelden.
- Probeer in het geval van iemand met een LVB zoveel mogelijk in eenvoudige en begrijpelijke taal te spreken. Het kan niet vaak genoeg worden benadrukt dat mensen met een LVB (nog) minder taalvaardig zijn en passende communicatie hoog op de prioriteitenlijst moet (blijven) staan. Woorden die vrij gangbaar zijn om te gebruiken in het alledaagse leven, zoals 'consequenties' en 'impulsief', snappen mensen met een LVB meestal niet. In combinatie met het veelvoorkomende zwart-witdenken kunnen deze woorden zo worden geïnterpreteerd dat het lijkt alsof rechters hen opzettelijk tegenwerken of beslissingen nemen over hun leven zonder dat ze daar zelf iets over te zeggen hebben. Ook kan het voor hen moeilijk te begrijpen zijn waarom dezelfde vragen steeds worden herhaald en het gevoel oproepen dat er niet geluisterd wordt en dat woorden worden verdraaid. Maak bijvoorbeeld ook afspraken met de persoon in kwestie: als je het niet hebt begrepen, steek dan even je hand op. Mensen met een LVB durven op zitting vaak niet om extra

verduidelijking te vragen. Omdat ze dan niet geforceerd iets hoeven te zeggen, kan een hand opsteken voor mensen met een LVB net de drempel verlagen om wel aan te geven wanneer iets te snel gaat (wat vaak het geval is).

“Het is soms een hele uitdaging om de juiste woorden te vinden. Ik stelde eens een vraag aan een jongere met LVB die een psychiatrische behandeling had ondergaan. Ik vroeg eerst: heeft het je iets opgeleverd?, maar dat was niet goed. Toen vroeg ik ‘heeft het je goed gedaan?’, maar dat leverde ook niks op. Toen vroeg ik: ‘heb je er baat bij gehad?’, maar ook dat werkte niet. De jongen zei tot drie keer toe: ik begrijp u nog steeds niet. Dat snapte ik wel, maar ik kwam maar niet op een betere vertaling. Uiteindelijk vroeg ik: ‘is het positief geweest voor je?’, maar ook dat woord vond hij lastig. Net toen ik wilde zeggen, ‘nou, laat maar’, vroeg zijn jeugdreclasseringswerker: ‘vond je het fijn?’ Dat begreep hij gelukkig wel.”

Kinderrechter

- Wanneer de zitting betrekking heeft op een zaak van meer dan een jaar terug weten mensen met een LVB daar vaak niks meer van. Ga er niet te snel vanuit dat zij de boel proberen te bedriegen. Ook kun je je afvragen wat ze nog uit een straf halen wanneer ze nog amper weten wat ze hebben gedaan. Het kan dan helpen informatie weer bij hen op te halen door dingen te visualiseren en bijvoorbeeld beelden te laten zien voorval te helpen herinneren.
- Mensen in het algemeen, en mensen met een LVB in het bijzonder, hebben goed door of je oprecht interesse voor ze hebt of niet. Bereid je goed voor

waardoor de kans kleiner is dat je fouten maakt zoals het noemen van de verkeerde school. Eén dergelijke vergissing kan er al voor zorgen dat de persoon met LVB in de weerstand gaat of weigert zich kwetsbaar op te stellen. Omgekeerd werkt het ook zo dat wanneer een rechter persoonlijke informatie over iemand met een LVB voor zich heeft liggen en daardoor in staat is bijvoorbeeld de naam van de school te noemen, vaak al snel een reactie bij hem of haar kan worden gesignaleerd van: hé, die snapt het.

Praktische voorbereiding

- In de zittingsvoorbereiding is het in het geval van mensen met een LVB van belang om voorafgaand op de inhoudelijke voorbereiding tijd te nemen voor de praktische voorbereiding. Vertel bijvoorbeeld hoe een zittingszaal er van binnen uitziet. Een plattegrond van de zittingszaal kan daarbij een belangrijk hulpmiddel zijn. Leg daarbij ook uit wie er allemaal in de zittingszaal aanwezig is, wat hun taak is en wat zij gaan doen. Benoem ook dat de officier van justitie en de rechters hoger zitten dan de persoon met LVB, dit kan namelijk erg intimiderend zijn. Het kan ook helpen om alles voor de persoon met LVB uit te tekenen en om dergelijke praktische informatie vlak voor de zitting nog eens samen te herhalen.
- Door het ministerie van Justitie en Veiligheid zijn enkele voorlichtingsfilmpjes gemaakt voor mensen met een LVB die in de strafrechtsketen terechtkomen. In deze filmpjes komen verschillende onderwerpen aan bod, zoals opgepakt worden, het voorarrest, OM-afdoening, straf en bijzondere voorwaarden, en wordt een uitleg gegeven op een hele eenvoudige manier. Om dat het bij mensen met een LVB vaak werkt om informatie te visualiseren, kan ervoor worden gekozen om een dergelijk filmpje te gebruiken ter ondersteuning van het uitleggen van de vervolgstappen in het strafproces, voorafgaand aan het verhoor of op een later moment. De filmpjes zijn te vinden via het YouTube-kanaal van het ministerie onder de afspeellijst 'strafrechtketen in begrijpelijke taal'.
- Al in de voorbereidende fase op de zitting kunnen problemen ontstaan wanneer het gaat om mensen met een LVB. Zij hebben niet alleen moeite met het bijhouden van post, brieven en formulieren die zij ontvangen, maar vinden het bijvoorbeeld ook lastig te begrijpen wat het precies betekent wat er in de dagvaarding staat en wat dat voor hen betekent. Mensen met een LVB vinden het bovendien lastig om zich aan afspraken te houden en om met tijd om te gaan. Reizen, zoals met het openbaar vervoer, naar het rechtsgebouw is voor mensen met een LVB ook lastiger, evenals het vinden van de juiste rechtszaal wanneer zij het gebouw eenmaal gevonden hebben. Al met al kunnen deze beperkingen tot gevolg hebben dat zij niet of te laat op zitting verschijnen. Iemand met een LVB is al erg geholpen wanneer deze bijvoorbeeld naar de rechtszaal wordt begeleid.
- Doordat mensen met een LVB situaties minder goed aanvoelen kan het zijn dat zij de sociale normen die gelden op een zitting niet goed opmerken. Dat kan tot gevolg hebben dat zij voor hun beurt spreken en aanwijzingen niet opvolgen. Ook komen mensen met een LVB nogal eens op zitting met ongepaste kleding. Veel van hen denken namelijk dat het niet uitmaakt wat ze aandoen wanneer ze voor de rechter moeten verschijnen

en gaan ervan uit dat ze alleen op hun dossier worden beoordeeld. Het is belangrijk iemand met een LVB goed voor te bereiden op deze sociale normen om zoveel mogelijk te voorkomen dat zij onverschilliger overkomen dan hun bedoeling, wat mogelijk de uitspraak van een strafzaak beïnvloedt.

“Ik leg dan uit: ‘Je komt straks uit je cel naar boven en dan zie je een hele volle zaal met mensen. Ik wil je graag even uitleggen wie dat dan zijn zodat je niet schrikt of denkt: wie zijn dat allemaal?’. Ik bezoek deze jongens ook 4 keer waar ik een jongen van de havo 2 keer bezoek.”

Jeugdrechtadvocaat

- Een belangrijk struikelblok bij mensen met een LVB is dat zij niet snappen wat het verschil is tussen een officier van justitie en een rechter, laat staan tussen een eis van de officier van justitie en wat een rechter zegt. Belangrijk is daarom om toe te lichten dat deze partijen niet bij elkaar horen en dat het bij de voordracht van de officier van justitie gaat om diens mening en dat de daadwerkelijke beslissing (door de rechter) nog niet is gemaakt en nog moet komen. De officier van justitie is in de ogen van mensen met een LVB, helemaal tijdens het requisitoir, bovendien al snel de vijand, waardoor het als bedreigend kan worden ervaren als deze aan het woord komt. Het kan goed zijn om de persoon met LVB van te voren uit te leggen dat een officier er inderdaad voor het slachtoffer en voor de samenleving is, maar ook zeker voor de verdachte, bijvoorbeeld door te benoemen dat de officier kijkt of het politieonderzoek wel goed en eerlijk verloopt. Ook is aan te bevelen de verwachte eis van officier van justitie voor

te bespreken en uitleg te geven over de mogelijke straffen en maatregelen.

- Leg mensen met LVB in het geval van strafzittingen, maar ook bij voorgeleidingen, raadkamerzittingen, pro forma zaken en gesloten plaatsingen, ook uit dat een vertegenwoordiger aanwezig is van de Raad voor de Kinderbescherming. Voor mensen met een LVB kan het verwarrend zijn dat dit een andere persoon is dan de raadsonderzoeker zelf. Hoewel het voor hen logischer zou zijn de raadsonderzoeker op zitting te zien, omdat dit voor hen een bekend gezicht is, is het voordeel van het feit dat een vertegenwoordiger de zitting bijwoont dat deze persoon de persoon in kwestie niet kent en daardoor meer objectief neigt te oordelen, bijvoorbeeld in het adviesgesprek. Het kan zijn dat de zitting in het laatste geval rustiger verloopt omdat de vertegenwoordiger niet meer doet dan vertellen wat er in het raadsrapport staat, en de persoon met LVB zich ook niet persoonlijk aangevallen voelt. Bij mensen met een LVB die regelmatig voorkomen zou het wel goed zijn steeds dezelfde zittingsvertegenwoordiger op zitting te laten komen. Vaak zien deze ‘veelplegers’, jeugdigen waarbij vrijwel altijd sprake is van cognitieve beperkingen, de vertegenwoordigers nog vaker dan de raadsonderzoekers. Zoals eerder genoemd nemen mensen met een LVB meer aan van iemand met een bekend gezicht waarmee zij een band hebben opgebouwd. Dit voelt vertrouwd en levert hen minder spanning op.
- Door de cognitieve beperkingen die gepaard gaan met een LVB hebben mensen met een LVB meer behoefte aan extern geboden structuur en overzicht. Om spanning te verminderen kan het een idee zijn om aan de start van

de zitting een hand-out (zie bijlage) uit te delen onder de aanwezige partijen, waarop vermeld staat wat er gaat gebeuren en door wie wat wordt gezegd. Gedurende de zitting kan de rechter dan per onderdeel benoemen wat er te gebeuren staat. Met name bij meer ingewikkelde en zwaardere strafzaken in de meervoudige kamer zou dit een uitkomst kunnen bieden, omdat mensen met een LVB dan snel het overzicht verliezen. Een dergelijke hand-out kan dienst doen als hulpmiddel voor advocaten ter praktische voorbereiding van de zitting. Met de persoon met LVB kan aan de hand van deze hand-out bijvoorbeeld worden besproken wat er precies te gebeuren staat en wat de procedure is.

- Bij mensen met een LVB is het minstens zo belangrijk als bij gemiddeld begaafde mensen om hen erop te wijzen dat ze nog iets mogen zeggen aan het einde van de zitting. Houd er wel rekening mee dat zij dat nog spannender kunnen vinden. Het is ook goed om te benoemen dat het laatste woord wel degelijk meegenomen wordt in de uitspraak, ook al is deze maar kort.
- Oefen voorafgaand aan de zitting het gesprek dat plaats gaat vinden door te verwachten vragen vast te stellen en door moeilijke onderwerpen uit het raadsrapport te bespreken. Dit verkleint de kans dat iemand met een LVB hier op de zitting zelf door wordt verrast en dichtklapt of juist in de weerstand schiet.

Inhoudelijke voorbereiding

- Voor mensen met een LVB is het van belang extra aandacht te schenken aan de persoonlijke situatie en geestelijke

gezondheid van de persoon in kwestie, wanneer voorafgaand aan de zitting het raadsrapport wordt doorgenomen. Meestal is in de stukken wel terug te vinden wat het intelligentieniveau van de persoon in kwestie is. Maak in het geval van een (vermoedelijke) LVB bijvoorbeeld een aantekening ter voorbereiding om dit niet over het hoofd te zien. Het raadsrapport is zo geschreven dat deze ook leesbaar moet zijn voor (normaalbegaafde) ouders en jeugdigen en zou dus in principe goed te begrijpen moeten zijn voor mensen zonder gedragswetenschappelijke achtergrond.

- Mensen met een LVB lezen dit rapport over het algemeen echter niet, waardoor uitspraken hierover tijdens de zitting vaak voor ze uit de lucht komen vallen. In principe ligt de taak om uitleg te geven over het rapport bij de Raad voor de Kinderbescherming, maar het is niet vanzelfsprekend dat dit ook gebeurt. Met name mensen met een LVB zijn voorafgaand aan de zitting bijvoorbeeld niet altijd even goed bereikbaar. Advocaten doen er verstandig aan er niet zonder meer vanuit te gaan dat mensen met een LVB weten en bovendien snappen wat er in het rapport genoemd staat. Probeer voorafgaand aan de zitting de tijd te nemen om te zorgen dat mensen met LVB begrijpen wat er in het rapport staat zodat zij niet voor verrassingen komen te staan.
- Hetzelfde geldt voor het rapport dat de Raad voor de Kinderbescherming voorafgaand aan raadkamerzittingen over iemand heeft overgelegd en waarin zij de raadkamer adviseren om de persoon in kwestie wel of niet onder bepaalde voorwaarden te schorsen. Spreek dit rapport voorafgaand aan de zitting door met iemand met een LVB

en leg uit wat daarin staat. Houd er daarbij tegelijkertijd rekening mee dat de rapporten van de Raad voor de Kinderbescherming vaak zachte gegevens niet weergeven. Vermoedens van een verstandelijke beperking komen bijvoorbeeld vaak niet in het dossier te staan. Als een rapport niets meldt over de aanwezigheid van een LVB, wil dat dus nog niet zeggen dat er ook daadwerkelijk geen sprake is van een LVB.

- Mocht niet terug te vinden zijn in de rapporten wat het intelligentieniveau is van de persoon in kwestie, maak dan gebruik van het feit dat de Raad voor de Kinderbescherming en de GI op zitting vaak het gezinsplan bij de hand hebben waarin staat wat er gebeurd is het afgelopen jaar en wat er nu moet gaan gebeuren. Daar valt vaak veel uit af te leiden. In veel gevallen heeft ook de GI wel op tijd door dat er sprake is van een (vermoedelijke) LVB. Het kan ook zijn dat de WSG al betrokken is, wat ook duidt op de aanwezigheid van een LVB.
- Een andere mogelijkheid is om bij vermoedens van een LVB een pro Justitia onderzoek aan te vragen. De screening op een LVB komt in een dergelijk onderzoek meer expliciet aan de orde dan in een LIJ-onderzoek.
- Het kan bij mensen met een LVB erg moeilijk zijn een gesprek op gang te laten komen over het delict waarvan zij worden verdacht. Zij zijn over het algemeen minder responsief en de kans is kleiner dat zij een logisch verhaal vertellen. Ze ervaren meer moeite met het juist omschrijven van ervaringen en periodes waardoor het afleggen van een juiste verklaring ingewikkeld kan zijn voor hen. Valse bekentenissen zijn bij deze doelgroep bovendien geen

uitzondering: mensen met een LVB zijn vaker loyaal aan autoriteiten, geven graag 'goede' antwoorden en zijn meer geneigd om in te stemmen met suggestieve vragen.

- Mensen met een LVB worden ook eerder tot delictgedrag verleid en zijn meer beïnvloedbaar. Ook in bijvoorbeeld overlastgevende groepen jongeren zijn zij vaker loyaal aan personen met autoriteit, wat hen een gemakkelijk doelwit maakt om in te zetten bij criminele activiteiten. Bij hen is het nog belangrijker te toetsen wat je in het dossier hebt gelezen en hen te onderwerpen op wat er precies is gebeurd. In het geval van meerdere feiten is het bij hen wel de vraag in hoeverre je die allemaal achter elkaar moet behandelen. Zij kunnen vaak een kleinere hoeveelheid informatie opnemen en verwerken dan normaalbegaafde mensen en kunnen stress ervaren wanneer zij hierin worden overvraagd, wat het gesprek niet ten goede komt.

“Ik merkte dat er weinig oog was voor een mogelijke beperking en vertelde de rechter: ‘Hij zit al bijna een jaar gesloten. Dat is een zware beslissing voor een minderjarige, om hem zo lang bij zijn familie weg te houden. Er moet een hoop gebeuren voordat voor zoiets wordt gekozen. Het zou goed zijn als er een persoonlijkheidsonderzoek plaatsvindt.’”

Jeugdrechtadvocaat

- Bij mensen met een LVB is het extra belangrijk om na te gaan of er sprake is van een strafblad, of en hoe lang iemand heeft vastgezeten en hoe het met de persoon gaat. Mensen met een LVB hebben meer ondersteuning nodig vanuit hun omgeving om (weer) op het rechte pad te komen. Er moet bij hen

dus extra aandacht uitgaan naar het scheppen van de goede leefomstandigheden. Voor de effectiviteit van interventies is het dan ook belangrijk in verschillende domeinen te handelen: de betrokkene zelf, de directe omgeving van ouders en gezin, school en werk en dagbesteding. Interventies die enkel gericht zijn op gedragsverandering bij de persoon in kwestie, verminderen het risico op recidive zeer waarschijnlijk onvoldoende. Belangrijk is om onder meer de raadsrapporten te raadplegen om te achterhalen wat eventuele concrete adviezen zijn op dat vlak. De raadsonderzoeker heeft immers ook met mensen gesproken die deel uitmaken van de omgeving van het kind en het gezin. Ook Pro Justitia rapportages bevatten aanbevelingen ten behoeve van een eventuele behandeling. Houd er rekening mee dat mensen met een LVB ook geen notie hebben van termen die worden gebruikt binnen de psychiatrie, zoals ADHD.

- Ook bij mensen met een LVB moet worden nagegaan hoe groot het risico is op recidive. Bij deze doelgroep is het daarvoor extra belangrijk om na te vragen wat zij denken dat de impact is van het delict op het slachtoffer. Het geweten van mensen met een LVB is vaak minder goed ontwikkeld en zij ervaren minder vaak of zelfs geen schuldgevoel of spijt. Ook geldt dat zij zich vaak minder goed kunnen inleven in anderen en dat zij minder goed het verband zien tussen oorzaak en gevolg. Dit heeft belangrijke gevolgen voor het recidiverisico.

“Bereid een jeugdige met een LVB ook inhoudelijk goed voor. In sommige gevallen kan het verstandig zijn een beroep te doen op het

zwijgrecht, maar vaak geldt dat rechters toch wel geneigd zijn om door te vragen. Dit levert vaak ongemakkelijke situaties op wanneer de jeugdige niets weet of durft te zeggen, vooral wanneer iemand dan ook geen excuses maakt naar het slachtoffer of meepraat over hoe herhaling voorkomen kan worden. Bovendien plegen jeugdigen (met of zonder LVB) vaak delicten in vereniging, dus de kans is groot dat een andere betrokkene wel wat zegt. En bij genoeg bewijs volgt er toch wel een veroordeling. Hetzelfde geldt voor de ouders: zij kennen het kind juist goed, dus hun bijdrage is van wezenlijk belang.”

Kinderrechter

- Bij een machtiging gesloten jeugdhulp zou bij iemand met een LVB in principe ook een kindgesprek moeten worden gevoerd, en daarbij zou altijd een advocaat aanwezig moeten zijn. Hoewel het niet gangbaar is om dat te doen, geldt dat er voor mensen met een LVB zoveel prikkels op hen af komen (zoals de grote zaal, alle aanwezigen, volwassen taalgebruik) dat het wel wenselijk is. Een kindgesprek heeft een meer vertrouwelijk karakter dan een reguliere zitting.
- De wet bevat geen sancties speciaal voor mensen met een LVB, wat betekent dat LVB-problematiek niet betekent dat iemand minder zwaar gestraft wordt. Er zijn wel mogelijkheden om rekening te houden met die beperking. Zonder dat afgezien wordt van bestrafing, kan de persoon met een LVB behandeling, begeleiding en ondersteuning krijgen die afgestemd is op de beperking. Verder is voor jeugdigen met een LVB een menukaart beschikbaar van erkende gedragsinterventies, ont-

wikkeld door de Raad voor de Kinderbescherming. Er is dus ruimte om een sanctie op maat te eisen en op te leggen. Op zitting kan de raad nog verder onderbouwen wat hun adviezen zijn. In het kader op de volgende bladzijde staan enkele voorbeelden van afdoeeningen die geschikt zijn voor deze doelgroep.

- Behalve deze gedragsinterventies zijn er voor jeugdigen met een LVB ook verschillende gemeentelijke jeugdhulpinterventies beschikbaar die kunnen worden opgelegd als bijzondere voorwaarde in het kader van een voorwaardelijke straf, zoals Relationale gezinstherapie (RGT) voor jeugdigen met een IQ gelijk of hoger dan 55 en hun gezinnen. Met behulp van dergelijke voorwaarden kan vermoedelijk meer maatwerk worden geleverd.
- In het geval van slachtoffers met een LVB gelden in feite dezelfde uitdagingen als bij verdachten met een LVB, behalve dat extra aandacht uit moet gaan naar het feit dat de persoon in kwestie geen procespartij is.
- Het is goed om je ervan bewust te zijn dat wanneer er voldoende bewijs aanwezig is, het in het voordeel kan zijn van iemand met een LVB wanneer juist wel strafvervolging plaatsvindt. Wanneer iemand die zich wel schuldig gemaakt heeft aan een delict bijvoorbeeld ontkent en wordt vrijgesproken, betekent dat ook dat hij of zij niet de voor hem of haar noodzakelijke hulpverlening krijgt. Hoewel ferme straffen zoals vrijheidsbenemingen in feite zeer onwenselijk zijn als het gaat om mensen met een LVB, is het ook de vraag of iemand met een LVB erbij gebaat is wanneer hij of zij verstoken blijft van de juiste hulp.

“Probeer een feit dat een jeugdige met een LVB heeft gepleegd niet te bagatelliseren, bijvoorbeeld door te zeggen: je zit hier niet voor een moord, ofzo. Jeugdigen met een LVB nemen een uitspraak als dat letterlijk, vergeten waarom ze daar zitten en horen alleen die zin. Dit kan ze achtervolgen tot op het moment wanneer ze weer op het punt staan een delict te plegen.”

Jeugdreclasseringswerker

Adolescentenstrafrecht (ASR)

Een LVB is een omstandigheid in de persoon van de verdachte waardoor het jeugdstrafrecht van toepassing kan worden verklaard voor 18+. Bij mensen met een LVB heb je wanneer het aankomt op ontwikkelingsleeftijd tot de leeftijd van 23 jaar vaak nog wel met een ‘kind’ te maken. Omdat het zeer de vraag is of je iemand met een dergelijke ontwikkelingsleeftijd in het volwassenstrafrecht kunt en moet berechten, kan een LVB aanleiding zijn om het jeugdstrafrecht toe te passen, zowel procedureel als op het vlak van sancties, mits de ernst van het feit dat toestaat. Het heeft een duidelijke meerwaarde om deze jeugdigen bij kinderrechtshouders op zitting te plaatsen, omdat zij beter weten wat een jeugdige voorafgaand aan de zitting allemaal al heeft gehad (‘recht op maat’). Bovendien is onder kinderrechtshouders vaak meer affiniteit met en kennis over deze doelgroep.

Voorbeelden van gedragsinterventies geschikt voor jeugdigen met een LVB

SoCool – een cognitieve sociale vaardigheidstraining die bedoeld is voor het aanleren en vergroten van sociale en cognitieve vaardigheden aan jongens en meisjes met een LVB die meerdere delicten hebben gepleegd, om de kans op recidive te verminderen. Jeugdigen met een LVB kunnen deze volgen in plaats van een boete of werkstraf (tenzij iemand echt niks wil doen of voor de zoveelste keer voorkomt).

TACt Plus – agressieregulatietraining voor jeugdigen met een LVB met als doel het aanleren van sociale en cognitieve vaardigheden aan jongens en meisjes met agressieproblemen en die een of meerdere (gewelds)delicten gepleegd hebben, om de kans op recidive te verminderen.

NPT-LVB – een jaar lang intensieve begeleiding die zich richt op delinquente jeugdigen met een LVB en een gemiddeld tot hoog recidiverisico en hun netwerk.

Grip op Agressie – training gericht op het verminderen en voorkomen van agressief (delict)gedrag en het vergroten van vaardigheden in het herkennen van en omgaan met spanning die leiden tot agressief gedrag, bij jeugdigen met een LVB.

Stay-a-way Plus – een training voor jeugdigen met een LVB die in het kader van het jeugdstrafrecht een leerstraf gericht op het motiveren tot vermindering van middelengebruik opgelegd hebben gekregen ((nog) niet erkend).

MST-LVB – systeemgerichte behandeling voor jeugdigen met een LVB en antisociaal gedrag.

Casus Mandy

Mandy (17) heeft een LVB. Zij is in haar verleden seksueel misbruikt en moest gedwongen uitreizen naar Syrië. Na haar terugkomst in Nederland heeft zij talloze herplaatsingen gehad, van open naar gesloten, en weer terug. Mandy wilde wel, maar het lukte haar steeds niet de boel op de rit te krijgen. Na weer een spoedplaatsing is zij voor de zoveelste keer gesloten geplaatst. Voordat zij op zitting moest komen heeft zij een excuusbrief geschreven aan de rechter waar zij tijdens haar voorgaande zitting bij terecht moest staan. De rechter die haar huidige zaak behandelde, heeft de brief daadwerkelijk aan deze collega-rechter overhandigd en koppelde op zitting terug naar Mandy dat haar excuses zijn aanvaard. Ook sprak de rechter in kwestie haar zeer direct aan. Hij stelde vragen als: ‘Wat heb jij nodig?’ ‘Wat ga jij de komende tijd doen? En waarom?’ Hij gaf ook transparant aan wat hij met de informatie zou doen die hij aan haar vroeg. Hij zei bijvoorbeeld: ‘Dit vraag ik jou omdat als het misgaat, ik kan zeggen: kijk, dit heb ik toen gezegd en dat heb jij niet gedaan’. Er ontstond een eerste vorm van een vertrouwensband tussen de rechter en Mandy. Dit zorgde voor motivatie bij haar.

Casus Arjan

Arjan (16) is een norske en gesloten jongen met een LVB. Zijn houding is al jaren zijn overlevingsstrategie. Toen Arjan op zitting moest komen, gedroeg hij zich brutaal en grensoverschrijdend naar de kinderrechter, die zich op haar beurt niet had ingelezen in de problematiek van Arjan. In plaats van de-escalerend te werk te gaan, sprak de rechter Arjan aan op dit gedrag. De op dat moment aanwezige vertegenwoordiger van de Raad voor de Kinderbescherming zag dit gebeuren en greep net op tijd in door het woord te nemen en aan de rechter uit te leggen waar dit gedrag van Arjan vandaan kwam. Arjan voelde zich daardoor erkend en reageerde door zijn excuses aan te bieden aan de rechter en uit te leggen dat hij nu eenmaal de neiging heeft zo te reageren. De uitleg van de vertegenwoordiger van de Raad was voor Arjan het zetje om zich kwetsbaar op te stellen in plaats van zichzelf te verdedigen en zijn hakken in het zand te zetten.

D. Bijstand tijdens de zitting

- Het is essentieel dat mensen met een LVB worden bijgestaan door een advocaat op zittingen. Bij uitstek voor deze doelgroep is het van onschatbare waarde wanneer iemand hen gedurende de zitting vergezelt die ze, voor zover mogelijk en zoveel mogelijk, vertrouwen. Wanneer zij niet op de juiste wijze worden gehoord en erkend, is dat met name voor mensen met een LVB schadelijk voor hun zelfbeeld en zelfvertrouwen: zij hebben er dan in feite (weer) een traumatische ervaring bij en een bevestiging van hun tekortkomingen. Dit vergroot de kans dat zij opnieuw een delict plegen, in plaats van het rechte pad op te gaan. De rol van advocaat is bovendien een rol die verschil kan maken voor mensen met een LVB doordat zij een advocaat doorgaans zien als iemand die rondom de rechtszaak het meest behulpzaam is.

“Bij gesloten plaatsingen is het wenselijk dat de jeugdige er zelf is, want je moet het weten als die

het er bijvoorbeeld helemaal niet mee eens is. Bij voorkeur heb je van te voren ook even een kort gesprekje met alleen de jeugdige en zijn of haar advocaat, met name om even een band te krijgen.”

Kinderrechter

- Probeer als advocaat plaats te nemen op de stoel naast de persoon met LVB wanneer dat in het voordeel is van deelname van de cliënt aan de zitting. Met name voor mensen met een LVB zorgt een kleine fysieke afstand voor een meer vrij gevoel om oogcontact te maken of kort te overleggen. Het biedt ook de mogelijkheid om de persoon met LVB te ondersteunen waar dat nodig is om te begrijpen waar het op zitting over gaat. Wanneer bijvoorbeeld meerdere feiten achter elkaar besproken worden kan er voor gekozen worden om met afbeeldingen te werken: als advocaat leg je dan bijvoorbeeld plaatjes voor verschillende delicten om de beurt voor de cliënt op tafel.

“Er zijn eigenlijk twee redenen waarom een gesprek niet op gang komt: óf omdat de jongere dat niet toelaat en maar blijft ontkennen, die gaat gewoon het gesprek niet aan en gaat overal op zwijgen, wat lastig is om te doorbreken, óf omdat er tijdens de behandeling ter zitting iets gebeurt waardoor ze dichtklappen en dan dichtgeklapt blijven. Dus wanneer door de vraagstelling een jongere denkt: zak er maar in! Ik was van plan om van alles te vertellen, maar laat maar lekker zitten.”

Kinderrechter

- Probeer op zitting tijd te creëren om te zorgen dat iemand met een LVB begrijpt waar het over gaat. Vul ook aan wanneer je merkt dat de persoon in kwestie niet uit zijn of haar woorden komt. Bespreek ook voor dat je dit zult doen; dat zal bijdragen aan het gevoel van veiligheid waarmee iemand de zittingszaal betreedt.

“Op zitting wendde ik me tot mijn cliënt en vertaalde ik voor de rechter: ‘ik zie haar nu ook knikken. Ze heeft van te voren aangegeven dat rechtszittingen haar spanning opleveren. Ze is daar erg lang van te voren al mee bezig in haar hoofd. Ook al merk je daar nu niks van en lijkt ze rustig, er gaat van alles in haar om.’”

Jeugdrechtadvocaat

- Als advocaat ben je de belangenbehartiger van de persoon in kwestie. In het geval van mensen met een LVB betekent dat ook dat je op zitting om meer uitleg of toelichting mag vragen, om de persoon mee te krijgen in het verhaal en onnodige stress te voorkomen. Probeer goed eventuele signalen van onbegrip op te vangen, zoals ogen die af-

dwalen of andere tekenen van afleiding. Zeg in dat geval eventueel tegen de rechter of officier van justitie: ‘Kunt u het iets begrijpelijker zeggen?’. Een andere mogelijkheid is om de persoon in kwestie te vragen of hij of zij begrepen heeft wat de rechter of officier van justitie zojuist heeft verteld. Als dat niet het geval blijkt te zijn, kun je de rechter of officier van justitie vragen nog even toelichting te geven of om eventueel aan te geven te willen schorsen om uitleg en overdracht te kunnen geven (ook al is dat maar voor een halve minuut).

“Eén van de good practices is wanneer officieren de tenlastelegging in jip-en-janneketaal uitleggen. Dus: ‘jij hebt een geel papiertje gehad, daar staat in hele moeilijke woorden dat je schuldig bent aan diefstal met geweld. Wat we eigenlijk bedoelen: jij hebt de telefoon van iemand afgepakt en dat heb je met geweld gedaan. Je hebt een mes bij iemands nek gehouden en dat mag niet. En daar moeten we het over hebben. Daarom ben je hier.’ Fantastisch!”

Kinderrechter

- Een mogelijkheid op zitting is om een beroep te doen op de aanwezige hulpverlening om het nog eens uit te (laten) leggen aan de persoon in kwestie, bijvoorbeeld een jeugdreclasseringswerker. Zij zijn vaak ervaren met de doelgroep en weten vaak goed op personen met LVB af te stemmen. Soms doen hulpverleners dat uit zichzelf, doordat ze bepaalde signalen opvangen, bijvoorbeeld van spanning of onbegrip. Geef de hulpverlener in dat geval de ruimte. Ook als advocaat kan je hier een rol in spelen, doordat je vaak al meer tijd hebt doorgebracht met de persoon in kwestie en daardoor mis-

schien wel beter weet of hij of zij iets begrepen heeft of niet. Uiteindelijk kan het tijdsbesparend en helpend zijn als iemand met een LVB precies begrijpt wat er wordt gezegd. Houd er wel rekening mee dat hulpverleners geen juridische achtergrond hebben en dus zelf ook niet alle juridisch termen zullen begrijpen. Overigens moet vakjargon dat door hulpverleners wordt gebruikt ook vaak worden vertaald: iemand met een LVB begrijpt bijvoorbeeld eerder het woord 'hulp' dan het woord 'ondersteuning'.

“De rechter vroeg mij toelichting te geven. Ik heb me tot de jongen en zijn grootouders gewend en gezegd: ‘Wij maken ons zorgen om jou. Beste opa en oma, zo kan het niet verder. Wij gaan de rechter vragen om Kay nog drie maanden in gesloten setting te houden. Slapen doe je ’s nachts, overdag ga je naar school en doe je leuke dingen. En opa en oma horen veilig te zijn.’ Voordat ik het gesprek vervolgde met de rechter zei ik: ‘ik ga nu moeilijk praten, maar dat moet even omdat het om juridische dingen gaat.’”

Medewerker RvdK

- Belangrijk is om tijdens de zitting alert te zijn op vermoeidheid bij mensen met een LVB wat een aanleiding kan zijn voor een pauze, schorsing of onderbreking. Mensen met een LVB hebben een kortere spanningsboog dan normaalbegaafde mensen en om informatie aan te laten komen is het belangrijk om hier rekening mee te houden. Niet alleen moeheid, maar ook opgebouwde spanning kan een aanleiding zijn om een pauze in te lassen. Dit kan de-escalerend werken.

Mensen met een LVB kunnen boosheid ervaren uit bijvoorbeeld onbegrip of wanneer ze in paniek raken. Leg aan de rechter uit dat het even teveel is voor de persoon in kwestie en maak gebruik van een 'time-out' om je cliënt even gerust te stellen. Bespreek dit dan wel voor met de cliënt. Een dergelijke pauze kan ook worden ingelast wanneer iemand met een LVB dichtslaat op het moment dat zij voor de rechter(s) en officier komt te zitten.

Casus Gökhan

Gökhan (17), een cognitief zwakke jongen, moest op zitting komen. Op zitting aangekomen bleek dat de advocaat van Gökhan er niet was. De rechter probeerde aan Gökhan uit te leggen dat de zitting in afwezigheid van de advocaat niet door kon gaan, dat het een vereiste was dat zijn advocaat hem bijstond, en dat hij weer naar beneden werd geleid zodat de rechter eerst een andere zaak kon afhandelen en intussen de opkomst van de advocaat kon worden afgewacht. Gökhan wist niet dat dat zo werkte, begreep niet wat de rechter bedoelde, en de rechter bleek niet in staat om goed uit te leggen wat er aan de hand was. Gökhan's gevoel van machteloosheid vertaalde zich in boosheid en agressie. Als reactie daarop ging de rechter op zijn autoriteit zitten en dat zorgde voor olie op het vuur. Gökhan raakte compleet in paniek en de zitting escaleerde. Uiteindelijk waren 8 agenten van de parketpolitie nodig om Gökhan geboeid te krijgen.

Ouders met een LVB

- Ouders spelen een belangrijke rol op zitting. Zij dienen verplicht aanwezig te zijn omdat ze enerzijds belangrijke informatie kunnen geven over hun kind en anderzijds bij kunnen dragen aan zijn of haar resocialisatie.
- Jeugdigen met een LVB hebben echter vaak ook cognitief zwakkere ouders: niet zelden komt voor dat zij zelf ook een LVB hebben. Wanneer deze ouders op zitting moeten verschijnen wordt dit vaak duidelijk. Veel van hen overschreeuwen zich of zeggen dingen die niet goed zijn voor hun zoon of dochter die op dat moment wordt voorgeleid. Deze ouders hebben bovendien vanwege intergenerationele problematiek vaak al een lange weg afgelegd wanneer het aankomt op hulpverlening en zijn inmiddels ook hun vertrouwen in hulpverleners en instanties verloren. Het komt dan ook niet zelden voor dat ouders met een LVB in de weerstand gaan naar de hulpverlening en alle vormen van hulp weigeren. Het gevolg kan zijn dat een UHP wordt uitgesproken, terwijl dat misschien wel helemaal niet nodig was geweest wanneer de hulpverlening betrokken was gebleven.
- Toch is er ook een groep ouders met LVB waarbij de thuissituatie voor de jeugdigen zo onhoudbaar is, dat ook de hulpverlening daar niet voldoende in kan betekenen. Voor een deel van de ouders met LVB geldt dat ze niet leerbaar genoeg zijn om goed voor hun kinderen te kunnen zorgen. Vaak zie je in deze gezinnen dat kinderen al vanaf zeer jonge leeftijd ontwikkelingsachterstanden (hebben) op(ge)lopen, doordat ze niet worden gestimuleerd of omdat er bijvoorbeeld amper tegen ze wordt gesproken omdat hun ouders uren op Facebook zitten. Wanneer deze ouders wel hun uiterste best doen, maar geen stap vooruitkomen, is het zaak om dat te benoemen en duidelijkheid te bieden: “Jullie hebben heel erg jullie best gedaan, maar het is helaas niet gelukt.”
- Het is belangrijk om geen valse verwachtingen te scheppen bij ouders met een LVB en aan te sluiten bij het begripsniveau van deze ouders door bijvoorbeeld kort en bondig uit te leggen wat het verzoek is en waarom dat er is. Ook in het geval van ouders met een LVB is het belangrijk om rekening te houden met hun vaak gebrekkige woordenschat. Wenselijk is om moeilijke woorden te vermijden en juridische termen waar mogelijk te vertalen in meer eenvoudig taalgebruik.
- Ook is van belang dat ouders met een LVB in de gelegenheid worden gesteld hun zienswijze op de situatie van hun kind te geven. Hoewel ouders met een LVB zich enerzijds meer overschreeuwen, zijn zij anderzijds minder vaak geneigd om op het juiste moment het woord te nemen dan normaalbegaafde ouders. Het stramien is dat ouders reageren en er vervolgens een gesprek ontstaat tussen de rechter en de ouders waarbij heen en weer op elkaar wordt gereageerd. In het geval van ouders met een LVB loopt dat vaak anders dan bij normaalbegaafde ouders. Zij zijn zich over het algemeen minder bewust van sociale normen en gespreksregels en kunnen bijvoorbeeld meer moeite hebben met het wachten op hun beurt. Het kan helpen dit voorafgaand aan de zitting met de ouders te bespreken.

- Dergelijke zittingen zijn bovendien vaak behoorlijk beladen. Het risico bestaat dat ouders met LVB blokkeren en dat wat er gezegd wordt evenals de uitspraak niet goed of helemaal niet bij hen aankomen. Wat er gezegd wordt is vaak al een golf van informatie. Dat wordt nog verstrekt door emotionele geladenheid van waar het in dergelijke zittingen over gaat. Bovendien is de onderbouwing van de uitspraak vaak juridisch. Termen zoals 'bedreigd in de ontwikkeling' komen niet aan bij ouders met LVB. Ook kan alleen een introductie aan de start van de zitting al overweldigend zijn voor deze ouders. Vaak wordt hen dan daarna om hun mening gevraagd: "Wat vind je ervan?". Ouders met LVB blokkeren vaak op een dergelijk moment. De vraag schiet dan zijn doel voorbij.
- Voor ouders met een LVB is het verder belangrijk, bijvoorbeeld na afloop van de zitting, een toelichting te geven op het verzoek van de Raad voor de Kinderbescherming. Dit verzoek zal vaak bestaan uit juridisch vakjargon en is daarom lastig te volgen voor deze ouders.
- Wees bij ouders met een LVB meer telefonisch bereikbaar dan bij normaalbegaafde ouders. Ouders met een LVB hebben vaker en meer vragen dan normaalbegaafde ouders. Maak wel duidelijk dat je de advocaat bent van de jeugdige en niet van de ouders. Adviseer ouders met een LVB eventueel om ook zelf een advocaat in de hand te nemen.
- Houd er rekening mee dat ouders met een LVB voorafgaand aan de zitting beangstigende dingen kunnen hebben gezegd tegen hun zoon of dochter, waardoor hij of zij met extra spanning de zittingszaal binnenstapt. Ouders met een LVB snappen vaak minder goed wat het effect is van de dingen die ze tegen hun kinderen zeggen en houden daar dus ook vaker geen rekening mee.

Casus Jayden

Jayden (15) moet op zitting komen. Er is een spoedmachtiging uithuisplaatsing aangevraagd. De ouders van Jayden en zijn broer kunnen de situatie niet meer aan. Hoewel zowel de WSG als stichting MEE al enige tijd betrokken zijn bij het gezin, stagneert de hulpverlening keer op keer doordat Jayden en zijn broer zich daarvan terugtrekken. Er is sprake van agressie vanuit de jongens en pedagogische onmacht bij de ouders. Ook doen de jongens niet meer dan de hele dag gamen. Recent hadden de jongens hun kamerdeur geblokkeerd en ouders durfden niet in te grijpen. Jayden is onderzocht door een gedragswetenschapper. Deze constateert dat Jayden ADHD heeft en geen domme jongen is, maar vanuit zijn ouders, die een LVB hebben, niet genoeg intellectuele uitdaging krijgt, zich verveelt en in combinatie met de ADHD onhandelbaar is geworden. Jeugdbescherming adviseert om Jayden uit de thuissituatie te halen en gesloten te plaatsen. De rechter noemt dat er inderdaad zorgen genoeg zijn en verleent een machtiging voor 6 maanden voor de gesloten jeugdzorg. Jayden geeft aan hier een goed gevoel bij te hebben.

E. Nabespreking

- Behalve het goed voorbespreken en de persoon met een LVB goed bij te staan op zitting, is het van groot belang de zitting achteraf goed na te bespreken. Hoewel dit ook een taak van de hulpverlening is, zijn zij (vaak) niet (voldoende) juridisch geschoold om het verhaal goed uit te kunnen leggen. Het is dus belangrijk om als advocaat met iemand samen nog eens door de zitting heen te lopen. Mensen met een LVB hebben meer dan normaalbegaafde mensen nodig dat hen wordt uitgelegd wat een bepaalde uitspraak voor hen concreet betekent en wat het precies betekent om wel of niet in hoger beroep te gaan.

"Ik had een erg vervelend gevoel tijdens de rechtszaak, ik zag mijn moeder huilen, dat vond ik zo erg, ik heb toen afstand getekend voor de uitspraak."

Jeugdige met een LVB

- Geef iemand met een LVB na de zitting uitgebreid de mogelijkheid om vragen te stellen en geef ook expliciet aan dat zij vragen mogen stellen. Voor mensen met een LVB geldt dat vaak nog veel onduidelijk is en tegelijkertijd dat zij minder aan de bel durven te trekken wanneer zij iets niet begrijpen.
- Neem na afloop van de zitting de tijd om de eventuele voorwaarden nogmaals te bespreken en wat die in de praktijk betekenen, of dat nu na een strafzitting is, na een voorgeleiding, raadkamerzitting of na een pro-forma-zitting met schorsingsvoorwaarden: dit is wat er van je wordt verwacht. Het is voor mensen met een LVB vaak lastig om deze voorwaarden te begrijpen en

te onthouden, helemaal als het er meerdere naast elkaar zijn. Zet iemand met een LVB zelf aan het denken door hem of haar in eigen woorden uit te laten leggen hoe hij of zij vorm gaat geven aan het naleven van deze voorwaarden door controlevragen te stellen: welke afspraken heb je nou precies waar je je aan moet houden? Wat houden die nou precies in? Wat ga je precies doen om je aan de afspraken te houden? Mensen met een LVB hebben ook vaak moeite met oorzaak-gevolg denken. Herhaal daarom ook duidelijk wat de consequenties zijn wanneer de persoon zich niet aan de voorwaarden houdt: Als je ... dan ... En wanneer geldt dat iemand zich in het verleden al eens niet aan de voorwaarden heeft gehouden en een terugmelding heeft gehad, sta daar dan bij stil en vraag bijvoorbeeld: wat ga je nu anders doen dan de vorige keer? Hetzelfde geldt voor als er tijdens een voorgeleiding of raadkamerzittingen schorsingsvoorwaarden worden voorgesteld. Ook hier geldt dat alleen vragen of ze begrepen zijn niet voldoende is. Mensen met een LVB zijn meer dan gemiddeld begaafde mensen geneigd sociaal-wenselijk te antwoorden en gewoon maar 'ja' te zeggen.

"Soms was het wel wat snel, maar m'n advocaat lette sowieso op voor mij dus ik wist sowieso dat die het wel kon volgen."

Jeugdige met een LVB

- Voor alle mensen en met name voor mensen met een LVB, geldt vaak dat zij hun advocaat als 'maatje' zien: als advocaat kom je immers voor de persoon in kwestie op en dat schept een be-

paald vertrouwen. Zij zullen dus geneigd zijn veel aan te nemen van hun advocaat, misschien wel meer dan van de hulpverlening. Als advocaat kun je gebruik maken van deze positie en bijvoorbeeld fungeren als tolk tussen mensen met een LVB en de hulpverlening in het geval van wantrouwen en niet willen meewerken door een lange hulpverlenersgeschiedenis.

- Leg iemand met een LVB ook goed uit wat de consequenties zijn van het niet meewerken of het te laat komen op afspraken met bijvoorbeeld de (jeugd)reclassering. Mensen met een LVB realiseren zich vaak niet dat een taakstraf bijvoorbeeld kan worden omgezet in een gevangenisstraf. Wanneer het reclasseringstoezicht toch mislukt tijdens de proeftijd of door een overtreding van een bijzondere voorwaarde, is het belangrijk om als advocaat het mislukken uit te leggen aan de hand van de kenmerken passend bij de LVB.
- In het geval van mensen met een LVB geldt dat niet te snel moet worden geconcludeerd dat er sprake is van een ongeïnteresseerde en onbekommerde houding. Weinig reflectie tonen op het eigen (strafbare) gedrag of weinig empathie tonen naar bijvoorbeeld het slachtoffer, kan ook te maken hebben met de vaardigheden van de persoon in kwestie, de sociale informatieverwerking en het begrip. De beperkte aandachtspanne, de moeite met het uitleggen van dingen, het sneller vergeten wat er gezegd is en het tragere reactievermogen kunnen ook tijdens dit moment van de zitting onterecht worden geïnterpreteerd als lui, opstandig, respectloos en ongeïnteresseerd. Een belangrijk deel van de mensen met een LVB snapt bijvoorbeeld niet wat er met hen gebeurt na afloop van een rechtszaak en begrijpt niet wat de uitspraak voor hen precies betekent of waar de uitspraak op is gebaseerd.

5. Extra informatie?

Instellingen met specifieke kennis van LVB

- De Borg (www.de-borg.nl) is een samenwerkingsverband tussen vier verschillende instellingen met behandelcentra waar expertise is over de behandeling van mensen met een LVB en ernstige gedrags- en/of psychiatrische problemen.
- Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie (www.kenniscentrum-kjp.nl) maakt wetenschappelijke kennis toegankelijk voor professionals, ouders, jeugdigen, gemeenten en leerkrachten, onder andere over LVB.
- Landelijk kenniscentrum LVB (www.kenniscentrumlvb.nl) heeft tot doel het ontwikkelen, samenbrengen en delen van kennis over de persoonlijke ontwikkeling, opvoedingssituatie en maatschappelijke participatie van mensen met een LVB.
- LFB (www.lfb.nl) is een belangenvereniging door en voor mensen met een verstandelijke beperking.
- MEE (www.mee.nl) is een organisatie met specifieke kennis op het gebied van mensen met een verstandelijke beperking en ondersteunt hen bij vragen over opvoeding en ontwikkelen, leren en werken, samenleven en wonen en regelgeving en geldzaken.
- VGN (www.vgn.nl) is de brancheorganisatie voor aanbieders van zorg- en dienstverlening aan mensen met een handicap.
- VOBC (www.vobc.nu) is het samenwerkingsverband van orthopedagogische behandelcentra voor jeugdigen en jeugdigen en jongvolwassenen met een LVB en ernstige gedragsproblematiek.
- Expertisecentrum William Schrikker (<https://www.williamschrikker.nl/Zorgprofessionals/Expertise-centrum>), onderdeel van de William Schrikker Groep, heeft als doel het delen van opgedane kennis en ontwikkelde expertise voor passende zorg en ondersteuning van kinderen en/of kinderen van ouders met een beperking en ernstige opvoeden- en opgroei problemen.

Aanbevolen literatuur

- Beer, Y. de (2016). *Kompas Licht Verstandelijke Beperking: definitie, aspecten en ondersteuning*. Amsterdam: SWP.
- Kaal, H. (2013). *Ongewoon moeilijk: Jeugdige delinquenten met een LVB als (voortdurende) bron van zorg*. Den Haag: Boom Lemma.
- Kaal, H.L., Overvest, N. & Boertjes, M. (red.) (2017). *Beperkt in de keten: Mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtketen*. Amsterdam: Boom Lemma.
- Kaal, H. & Jong, J.D. de (2018). *Kom me horen. 11 Levensverhalen van delinquente jongeren met een LVB*. Amsterdam: Brave New Books.
- Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon: Licht verstandelijk gehandicapte jeugdigen, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam: SWP.

Bijlage 1. Strafzitting hand-out

1. Begin van de zitting

De rechter vertelt wat er gaat gebeuren.

2. Tenlastelegging

De officier vertelt waar je van verdacht wordt.

3. Gesprek

Jij krijgt vragen en je kan vertellen. Soms krijgt de Raad voor de Kinderbescherming ook vragen.

4. Requisitoir

De officier vertelt welk bewijs er is en welke straf hij eist.

5. Pleidooi

De advocaat gaat in op de verdenking en strafeis.

6. Laatste woord

Jij kan vertellen wat jij vindt.

7. Uitspraak

De rechter neemt een beslissing, doet een uitspraak en legt de uitspraak uit. Soms krijg je de uitspraak thuis per post.

Deze handreiking is tot stand gekomen uit een samenwerking tussen het lectoraat Licht Verstandelijke Beperking en jeugdcriminaliteit van Hogeschool Leiden en Vereniging van Nederlandse Jeugdrechtsadvocaten.